DOĞU
TÜRKİSTAN
EASTERN TURKESTAN
تركستان الشرقية

DOĞU TÜRKİSTAN GÖÇMENLER DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANI

Ayda bir çıkar 15 Aralık 1992

Doğu Türkistan Göçmenler Derneği
58. Bulvar Cad. No: 130/1
Tel.: 558 69 63
Fax: 558 27 09

Genel Yayın Müdürü:
Kadir Ahan

Yazı İşleri Müdürü:
Abdülaziz Erenler

Dış Haberler Müdürü:
Seydahmet Bozkurt

İdare Müdürü:
Adulmansur Akyol

Yayın Kurulu:
Dr.Erpolat Dönmez
Dursunbay Kubilay
Niyazi Turfan
Hızırbek Gayretullah
A.aziz Erenler
Dursun Tarancı
Hamit Tarancı
Hamit Erbaş
Nurmuhammed Uyguroğlu
Nureddin Tokay

Temsilciliklerimiz
Kazakistan
Ercan Vayz

Özbekistan
İsmail Cengiz

Kırgızistan
YAVUZ ÖZGEN

Almanya
ÖMER KANAT

Amerika
Gulamettin Pakta

Zafer Matbaası
1992 - İstanbul

DOĞU TÜRKİSTAN GÖÇMENLER DERNEĞİ YENİ BİNASINDA HİZMETE BAŞLADI

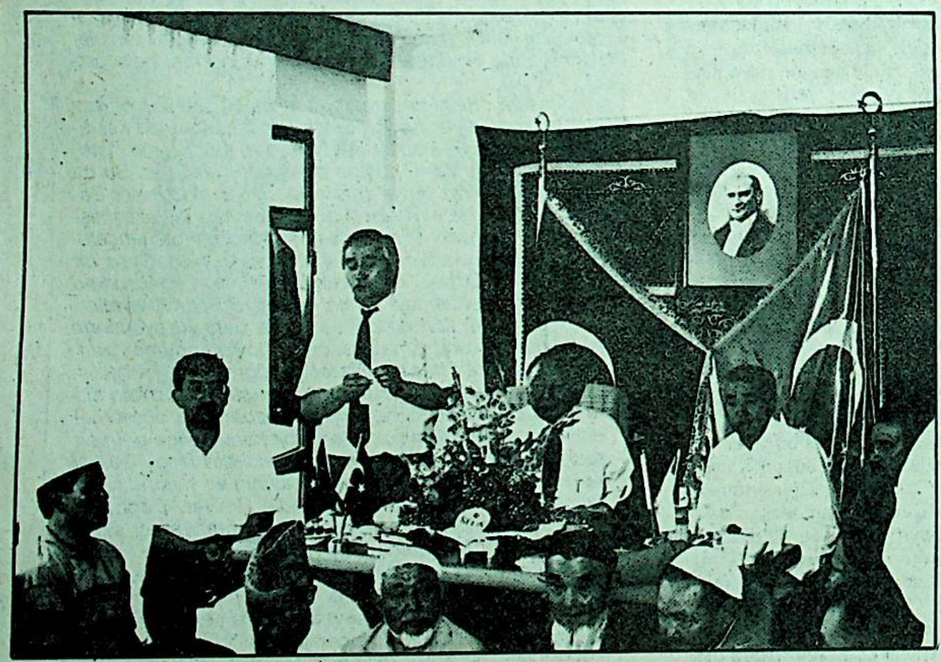

ruhları için hatim duası yapıldı. Hatim, Doğu Türkistanlı hemşehrilemiz ve beraberindeki mevlithanlar tarafından yapıldı.

Hatim duasından sonra Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Başkanı Abdül Veli Can açılış konuşmasını yaptı. Konuşmasında kısaca şunları belirtti. "Sayın Doğu Türkistanlı hemşehrilerim; bildiğiniz üzere uzun yıllardan beri Doğu Türkistan Göçmenler Derneği çalışmalarını Cağaloğlu Çatalçeşme sk. Üretmen Han Kat. 4 daire 40 sürdürmekte idi. Ancak Doğu Türkistanlı hemşehrilemizin büyük çoğunluğun Zeytinburnu'nda yerleşmesi ve çalışmalarımızın daha aktif ve etkili olması için Zeytinburnu'ndaki bu rımızı daha süratli ve aktif bir şekilde sizlere sunacağız. İçinde bulunduğumuz binanın dekorasyon işlerinde önemli maddi katkıları olan başta Abdül Mansur Akyol (Akyol Plastik Sanayi ve Ticaret A.Ş) Sayın Dursun Tarancı'ya (Tarancılar Deri A.Ş.) Sayın Celil Taşçı'ya, Sayın Dr. Erpolat Dönmez'e, Sayın Dursunbay Kubilay'a, Sayın İsmail Hüdaverdi'ye daha isimlerini sayamadığımız Doğu Türkistanlı hemşerilerimize, Derneğimize yaptıkları maddi ve manevi katkılardan dolayı teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca bu iramda emeği geçen Aynur Akyol olmak üzere birçok Doğu Türkistanlı hanım kardeşlerimize tek tek teşekkür ederim.

Saygı değer hemşerilerim, bizler muhacereteki Doğu Türkistanlılar olarak hepimiz bir yürek olmak zorundayız. Uyguruyla, Kazağıyla, Kırgızıyla, Tatarıyla, Doğu Türkistandaki ve muhacereteki Türkistanlıları buradan birliğe çağırıyorum. Sevgili kardeşlerim; malumunuz üzere Kızıl Çin'in memleketimizi işgal etmesinden sonra Çinliler korkunç bir şekilde Doğu Türkistan'da yaşayan kar-

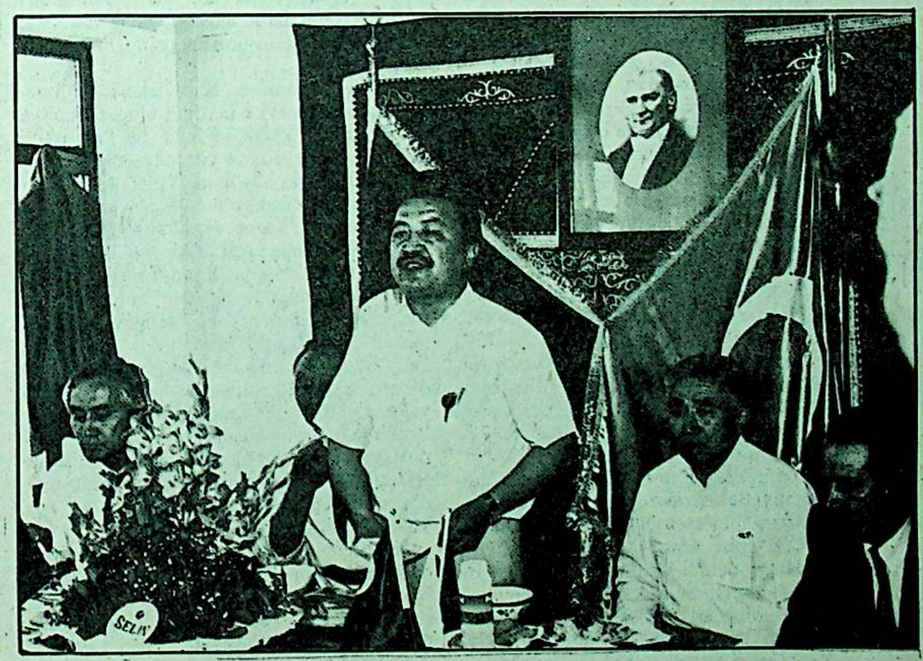

Çin'li göçmen yerleştirilmektedir. Memleketimiz yok edilmek istenilmektedir. Yine ayrıca kominist Kızıl Çinliler insanlığı ve Birleşmiş Milletleri hiçe sayarak Lobnur'da ısrarla nükleer denemelerini yapmaktadır. Bu nükleer denemelerin etrafa yaydığı yüksek dozlardaki radyoaktif maddeler kitleler halinde o bölgede yaşayan kardeş-

sayan kominist Kızıl Çin'lileri burada şiddetle kınıyorum."

Doğu Türkistan Göçmenler Derneği'nde toplanan Doğu Türkistanlılar tarafından Çinlilerin bu tutumu şiddetle kınandı. Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Başkanı A.Veli Can konuşmasını muhacereteki ve Doğu Türkistan'da yaşayan hemşerilerimizin

uzun yıllardan beri Doğu Türkistan Göçmenler Derneği çalışmalarını Cağaloğlu Çatalçeşme sk. Üretmen Han Kat. 4 daire 40 sürdürmekte idi. Ancak Doğu Türkistanlı hemşehrilemizin büyük çoğunluğun Zeytinburnu'nda yerleşmesi ve çalışmalarımızın daha aktif ve etkili olması için Zeytinburnu'ndaki bu binaya taşınmayı uygun gördük. Bu günden itibaren çalışmala-

tanlı hanım kardeşlerimize tek tek teşekkür ederim.

Saygı değer hemşerilerim, bizler muhaceretteki Doğu Türkistanlılar olarak hepimiz bir yürek olmak zorundayız. Uyguruyla, Kazağıyla, Kırgızıyla, Tatarıyla, Doğu Türkistandaki ve muhaceretteki Türkistanlıları buradan birliğe çağırıyorum. Sevgili kardeşlerim; malumunuz üzere Kızıl Çin'in memleketimizi işgal etmesinden sonra Çinliler korkunç bir şekilde Doğu Türkistan'da yaşayan kardeşlerimizi asimilize etmek için çalışmalar yapmaktadır. Doğu Türkistan'a hergün onbinlerce

Çin'li göçmen yerleştirilmektedir. Memleketimiz yok edilmek istenilmektedir. Yine ayrıca kominist Kızıl Çinliler insanlığı ve Birleşmiş Milletleri hiçe sayarak Lobnur'da ısrarla nükleer denemelerini yapmaktadır. Bu nükleer denemelerin etrafa yaydığı yüksek dozlardaki radyoaktif maddeler kitleler halinde o bölgede yaşayan kardeşlerimizin hastalanmalarına ve sonuçta ölümlerine sebep olmaktadır. İnsan hakları ve insanlığı hiçe sayan kominist Kızıl Çin'lileri burada şiddetle kınıyorum."

Doğu Türkistan Göçmenler Derneği'nde toplanan Doğu Türkistanlılar tarafından Çinlilerin bu tutumu şiddetle kınandı. Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Başkanı A.Veli Can konuşmasını muhaceretteki ve Doğu Türkistan'da yaşayan hemşerilerimizin Kurban Bayramını kutlayarak bitirdi. *Devamı Sayfa 2'de*

Doğu Türkistan Göçmenler Derneği 18. Dönem Genel Kurul Toplantısı Yapıldı

14 Haziran 1992 Pazar günü saat 14.00'de büyük bir kalabalık ile başlayan Hatim duası ile Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Zeytinburnu'ndaki binası büyük törenle açıldı. Bundan sonraki hizmetlerini Zeytinburun'ndaki yeni binasında verecek olan Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, Kurban Bayramının 4. günü bayramlaşma ve hatim ile faaliyete geçti.

Doğu Türkistanın Kurtuluş mücadelesinde şehit düşen Hacı Niyaz, Sabit Damolla, Sabır Baykuzi, Osman Batur ve binlerce Doğu Türkistanlı hemşehrimizin ruhlarına ve muhacerette haklı davalarında mücadele eden, aramızdan hak-ın rahmetine kavuşan Mehmet Emin Buğra, Osman Batur, Horozbay Erbaş ve burada adını zikredemediğimiz diğer Doğu Türkistanlı hemşehrilerimizin

12.4.1992 tarihinde Doğu Türkistan Göçmenler Derneği 18. Dönem Genel Kurul toplantısı 58. Bulvar Cad. No: 130'daki Derneğimizin binasında yapıldı. Açılış ve divan teşekkül etti. Divan Başkanlığına Faruk dönmez, yardımcılıklarına Nurettin Tokay, Nasibullah Türker, katip üyeliklerine Hamit Erbaş, Kadir Ahan seçildiler.

Faaliyet ve hesap raporları yönetim kurulu adına doktor Erpolat Dönmez tarafından okundu.

Gündemin 3. maddesi gereği Denetleme Kurulu raporu okundu. Divan Başkanı tarafından raporlar hakkında söz almak isteyenin olup olmadığı soruldu. Raporların lehinde ve aleyhinde söz alan olmadı.

Gündemin dördüncü maddesine göre raporlar ibraz edildi.

Gündemin 6. maddesinde üye aidatlarının günün şartlarını karşılamadığını en az olmak şartıyla yıllık 120.000 TL. en fazla 1.200.000 TL. çıkartılması gerektiğini divan başkanı hatırlattı. Büyük oy çoğunluğuyla kabul edildi.

Gündemin 7. maddesine göre, Dilek ve Temeniler Kısmında Dr. Erpolat Dönmez Söz hakkı istedi. Sözünde Dernek binası içinde gençlik kolunun kurulmasının yararlı olacağını söyledi. Sonra Mehmet Dönmez kongre huzurunda Dernek toplam masraflarının yüzde onunu karşılayacağını söyledi. Daha sonra A.Veli Can söz hakkı istedi. Başta gençliğimiz olmak üzere çok fazla çalışmamız gerektiğini onları toplumumuza hayırlı evlatlar yetiştirmemiz gerektiğini belirterek, kültürlü okumuş insanlarımızın derneğimizin devamlı olarak onlara açık olacağını belirtti. Çağımızın iletişim çağı olduğunu mevcut gazetemizin düzenli şekilde çıkartılmasını çıkan nüshalarının dağılan Sovyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetlerine gönderilmesinin faydalı olacağını belirtti. Derneğimize manevi yönden desteke çıkılmasını istiyerek kongereyi iyi dilek ve temennilerle kapattı.

YÖNETİM KURULU ASIL ADAYLARI

1- A. Veli Can
2- A.Selam Aykanat
3- Dursunbay Kubilay
4- Niyazi Turfan
5- Hızırbek Gayretullah
6- A.Aziz Erenler
7- Erpolat Dönmez
8- Kadir Ahan
9- A. Mansur Akyol
10- Dursun Tarancı
11- Hamit Erbaş
12- Nurmuhammed Uyguroğlu
13- Nureddin Tokay

HAYSİYET DİVANI ASIL ÜYELERİ

1- Zeki Teyci
2- Hüseyin Karakaş
3- Kahraman Çakmak

DENETLEME DİVANI ASIL ÜYELERİ

1- Dr.Reşide Gencer
2- Musa Çalışkan
3- Ramazan Çalışkan

YÖNETİM KURULU YEDEK ADAYLARI

1- S. Mahmut Kaşgarlı
2- Eyimhan Satıcı
3- Mehmet Kaşgarlı
4- Kutlubay Sevinç
5- Celil Taşçı
6- Kadir Haydar
7- Seyitahmet Bozkurt
8- Dr. Hatice Batay
9- Atilla Küntüz
10- Ali Engin
11- İsmail Hüdaverdi
12- G.Mehmet Makin

HAYSİYET DİVANI YEDEK ÜYELERİ

1- Bekir Sevancan
2- Hüseyin Hazneci
3- Abbas Kahraman

DENETLEME KURULU YEDEK ÜYELERİ

1- Samet Güder
2- M.Emin Dağcı
3- Nurdan Gürgen

Doğu Türkistan'daki Facia

Nefise BİBİ

1.8 milyon km2 yüzölçüme sahip Türk Dünyasının doğudaki tek kalesi, Doğu Türkistan'da yaşayan 30 milyona yakın müslüman Türk soydaşlarımız Komunist Çin'in hegomonyası altında yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Anavatanımız Doğu Türkistan'ı işgali altında tutan Komunist Çin Emperyalizmi, Bu bölgede yaşayan soydaşlarımıza insanca yaşama hakkı tanımamaktadır. İnsanlık haklarını hiçe sayarak ülkeyi Çinlileştirmek için her türlü işkenceye onları maruz bırakmaktadır. Son zamanlarda bize ulaşan haberler arasında "Aile Planlaması" gelmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti bölgedeki soydaşlarımıza bu konu hakkında eğitici film, kitap, broşür, kurs vb. yayınlarla halkı bilgilendireceği yerde, baskı politikasını benimsemiştir. Başta Ürümçi, Kaşgar, Hoten olmak üzere, Doğu Türkistan'ın birçok şehrinde kasaba ve köylerindeki hamile bayanların karınlarına rivanor enjekte edilerek anne karnındaki bebekler doğmadan öldürülmekte ve ölü bebekler vakumla alınmaktadır. Bu esnada birçok genç anne ya aşırı kan kaybından ya da doğum esnasında

Devamı 3.sayfada

KAZAKİSTAN

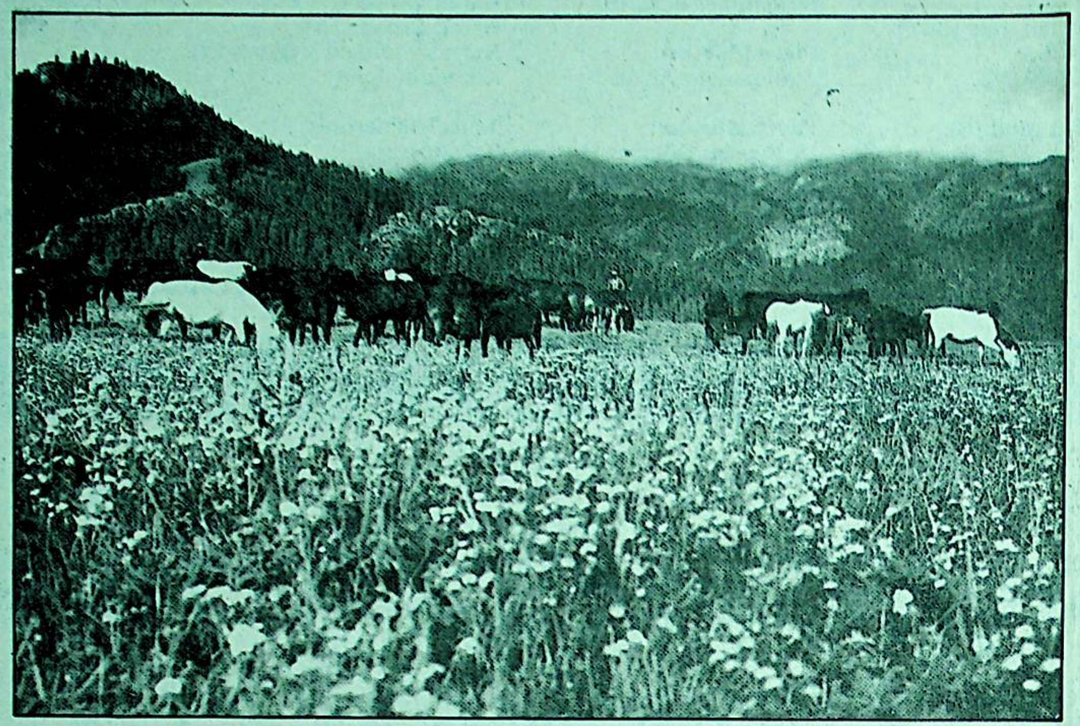

Kazakların büyük bir bölümünü içine alan ve 46-57 doğu enlemi ile 40-56 kuzey boylamı arasında, Orta Asya'nın bozkurları ile civar bölgelerinde bulunan bir Türk Cumhuriyetidir. Kuzeybatısında, Stalindgrad, Saratav, Orenburg ve Çilebi illeri, kuzeyde, Omak ili kuzeydoğuda; Sibirya bölgesi, doğuda Türkistan, güneyde Türkmenistan, Özbekistan, Kırgız Türk Cumhuriyetleri ve Özbekistan'a dahil olan Kara-Kalpak muhtar bölgesi ile sınırlanmıştır. Kazakistan batıdan doğuya doğru, Volga nehrinin aşağı mecrası ve Hazar denizinin kuzey sahillerinde Doğu Türkistan'a kadar 2500 km. uzunluğunda ve kuzeyden güneye kadar 1700 km. genişliğinde, 2.853.300 km2 bir saha kaplamakta olup 1933 sayımına göre nüfusu 17.855.600 dür. Merkezi memleketim güneydoğu köşesinde bulunan Alma-Ata şehridir. Kazakistan Cumhuriyeti iktisadi ve idari bakımdan şu bölgelere ayrılmaktadır. 1- Batı Kazakistan (Merkezi Uralesk) 2- Güney Kazakistan (Merkezi Çimkent) 3- Doğu Kazakistan (Merkezi semipalat) 4- Kuzey Kazakistan (Merkezi kızılcar) 5- Ak-tübe (Merkezi Ak-Tübe) 6- Kustanay (Merkezi Kustanay) 7- Karaganda (Merkezi Karaganda) 8- Alma-Ata (Merkezi Alma-Ata)

Fiziki coğrafya bakımından Kazakistan arazisi umumiyetle arızasızdır, ancak memleketin doğu ve güney doğu kısımları bu arazinin en alçak kısmını deniz seviyesinden 26 m. aşağıda Hazar denizi sahilleri teşkil eder. Bu düz arazi 4. zaman deniz çekilmesinden meydana gelmiş olup, bazı yüksekliklerde (150 m. kadar; msl. Çap-Çaç, Kücük Bogdo, İnder, Koy-Kara İmen-Kara), daha eski tabakalara, alçı-taşı ve kaya tuzuna rastlanır. Doğuda bu arazi nisbeten alçak olan (650 m.) Mugocar dağları ile nihayet bulur.

Hazar denizinin güneybatısında, Aral ve Hazar arasında, yüksek Üst-Urt ovasının batı kısmı ile şekil bakımından bunun bir benzeri olan Mangışlak yarım adası bulunur. Mangışlak'ın kuzey kısmında Kara-Tav ve Ak-Tav silsileleri (556m.) yer alır. Kazakistan ovasının orta kısmı Turan ovasının bir kısmını teşkil eden kumluk sahadır. Turan ovasının güney Tavı ikiye ayırarak batı ve güney batıya uzanır. ili nehrinin güneyinde, aynı istikamette uzanan ili Ata-Tavı (orta kısımlarında 4775 m.) Kazakistan ile Kırgız Cumhuriyeti arasında sınır vazifesini görür. Memleketin güneyinde Kırgız ve Talas (4500 m.) silsileleri bulunur. Tiyan-Şan'da sık sık vukû bulan zelzeleler, buraların henüz, jeolojik bakımdan tamamiyle yerine oturmamış olduğunu göstermektedir.

İklim bakımından Kazakistan'ın durumu kıt'a içindeki mevkii ile ilgili olup, umumiyet itibarı ile çok kurak ve bariz bir kıt'a iklimi özellikleri taşır. Kış ve yaz mevsimleri arasında sıcaklık farkı büyüktür. Yıllık ortalama sıcaklık derecesi kuzeyde 1 ile güneyde 13 arasında değişir. Yazın sıcaklar 40 derece ve hatta 50 dereceye çıkar. Kışın soğuklar -40'ye ve bazen daha aşağıya düşer. Yağışlar, kuzeyde ve kuzey doğuda 300 mm. olup, diğer kısımlarda 200 mm. kadardır. Güney ve güneybatıda kuraklık gittikçe artar; Aral gölü ile Sır Derya'nın aşağı kısımlarında 10 mm. ve hatta daha azdır. Çöl kısımlarında yazın bir damla yağmur düşmediği zamanlarda olur. (burada bazan yağmurun daha havada iken buhar haline gelmesi ile hasıl olan kuru yağış hadisesine tesadüf edilir.) Memleketin güney doğusunda dağlarda yağışlar artar. (300 mm.) ili Ala-Tavı'nda 500 mm. bulur.

Nehirlerden yalnız İrtiş nehri Obi havzasına dahil olup, Şimal Buz denizine ulaşır. Diğer bütün nehirler memleketin içindeki gölleri (Hazar denizi, Aral, Balkaş vb.) dökülür. Önemli nehirlerin kaynakları doğu ve güneydoğudaki yüksek dağlardadır, bir kısmı da güney Ural, Muğocar vb.'den doğar. Nisbeten büyük nelirler göl veya denizlere kadar ulaşır; Küçük akarsuların büyük bir kısmı kumluk arazide kaybolur. Kazakistan'ın başlıca nehirleri şunlardır. Akarsuların büyük bir kısmı kumluk arazide kaybolur. Kazakistan'ın başlıca nehirleri şunlardır. Hazer denizi havzasında-Ural ve Emba (Sağız ve Uyıl denize ulaşmaz), Aral havzasında -Sır- Derya, Balka'ta-Ayaguz ve Yedi-Su'nun en mühimlerinden olan Lepsa, Karatal ve Aksu, İç havzalara dahil olan Saksavul ağaçları ve çalı nev'inden algınlar umumi manzaraya hakim bulunmaktadır. Sır-Derya gibi büyük nehirlerin vadilerinde bazen sık ağaçlık (Kavak, sögüt, diş-budak cid) tesadüf edilir. Dağlar, yükseklik derecelerine göre, muhtelif nebatlar ile kaplıdır. (Dağ bozkırı, otluk ve yorman) azdır. Yüksek yerlerde çam ormanları vardır. Altay dağları Sibirya Tayga'sı manzarası arzeder. Tiyan-Şan, buraya mahsusu çam ağaçları ile kaplı olup güneyde ağacımsı arça hakimdir.

Memleket, bozkırlar ve çölleri has muhtelif neviden kemirici hayvanlar (yer-sincabı, dağ faresi, tavşan, yer-tavşanı) ile doludur. Tırnaklı hayvanlardan bozkır antilopu (sayga), çöl hayvanlarından ceylan (ceyran) ile yabani eşek (kulan) artık nadirdir. Yırtıcı hayvanlardan kurt, tilki ve bunun bir nevi olan karsak, çölde vaşak (karakal), nehir ve göl boyundaki taşlık ve çalılıklarda su samuru, sazlık vaşağı, çöl kedisi ve çakal, Balkaş civarındaki kamışlıklarda bazen kaplanlara da tesadüf edilir. Kuş ve sürüngen çeşitleri çok ve boldur. Bozkırlarda çekirge ve çöllerde zehirli örümcek çeşitleri çoktur. Dağlarda vahşi hayvanlardan ayı vepars, tırnaklılardan; dağ koyunu, dağ keçisi ve ormanlarda geyik ve kır keçisi vardır.

Kazakistan, tabi'i zenginlikler bakımından, hakiki bir hazinedir. Eskiden ancak bazı turma mevzuu olarak ele alınmış ve mevcut sanayi geliştirimiş geliştirilmiş ettirilmiştir; 1034-1936 yıllarında yapılan araştırmalardan alınan neticelere göre, kömür mevcudu 51.3 milyar ton (50 m. derinlikte bulunan Karaganda bölgesi mühim bir yer işgal eder) olarak hesaplanmıştır. Zengin petrol sahası Kazakistan'ın batısında Ural-Emba havzasında bulunmaktadır. Bakır madeni 9.8 milyon ton olup, bütün rusya'nın bakır maden ihtiyacının % 57.4'nü teşkil eder. Kurşun 3.4 milyon ton (bütün Rusya'nın % 56.3'ünü bilhassa altay, Kara-Tav, Ala-Tav ve Tekeli), çinko - 4.4 milyon ton Cez-Kazgan ve At-Su), tahmin edilmektedir. Bunlardan başka zengin kalay (Altay), nikel (Aktübe) volfram (Obi nehri boyunad kolbin dağları), molbden (Altay, Çungarya ala-

bir sahada göçebe ve yarı-göçebe bir hayat süren bir kavmin bütün fertlerini istatistik cetvelleri içine alınmasına, tabi imkan yoktur. Yabancı idareye karşı beslenen itimaksızlık havası içinde yapılan nüfus sayılarının verilen genel rakamlar ile daha küçük bölge nüfusunu gösteren rakamlar arasında bazen ne kadar büyük farklar bulunabileceği mümkündür.

Rusya'da, kavim ve kabile halinde rus olmayan milletleri de göstermek suretiyle ilk ve son defa yapılmış olan 1926 yılı nüfus sayımı, sonucuna göre, bütün Kazakistan için verilen 6.503.000 nüfusun % 57.1 yani 3.373.213'ünü Kazakların oluşturduğu görülür. Buna birde Kazakistan-87.020, Özbekistan-105.400, Oyrat muhtar ülkesi- 2.300, Türkmenistan-49.600. Tacikilstan-16.540, Kırgız Cumh. 41.706, Astırhan-45.900, Orengız Cumh. - 17.500, Omsk-24.356, Slavgorod-9.590, Baraba-5.443, Roptovtsev-2.049, İşim-0.921, Kurgan-1.212) ilave edilirse, bütün rusya için verilen 147 milyon nüfusun 2.7'sini oluşturan Kazak sayısına (3.969.000) tekabül eder. Doğu Türkistanın kuzey kısmında 500.000 kadar tahmin edilen Kazak nüfusu ile birlikte, 4.5 milyon bir rakam elde edilir ki, bunun Kazakların sayısının en az kısmıdır. 1926 sayımında Kazakistan içinde diğerleri kısmındaki % 4.9 ile Kazakların bir boyu Kara-Kalpaklar da bu birlik içinde hesap edilirse, genel olarak 5 milyon kadar tutar. Kazakların kendileri bunu 6 milyon tahmin eder. Çuloşnikov kazak ve Kırgızların sayısını 8.5 milyon olarak göstemektedi ki, buna göre, Kazakların bozkırlarındaki nüfusun % 21.2 nisbetinde azalmış olduğu kaydediyor ise de, bu aalma dahili harpler ve rusların buralara sokmak istedikleri yeni iktisadi düzenden dolayı halkın bir kısmının doğu Türistan'a göç etmesi ile ilgilidir. Bunlar sonradan tekrar eski vatanlarına dönmüşlerdir.

Rusya'da, kavim ve kabile halinde rus olmayan milletleri de göstermek suretiyle ilk ve son defa yapılmış olan 1926 yılı nüfus sayımı, sonucuna göre, bütün Kazakistan için verilen 6.503.000 nüfusun % 57.1 yani 3.373.213'ünü Kazakların oluşturduğu görülür. Buna birde Kazakistan-87.020, Özbekistan-105.400, Oyrat muhtar ülkesi- 2.300, Türkmenistan-49.600. Tacikilstan-16.540, Kırgız Cumh. 41.706, Astırhan-45.900, Orengız Cumh. - 17.500, Omsk-24.356, Slavgorod-9.590, Baraba-5.443, Roptovtsev-2.049, İşim-0.921, Kurgan-1.212) ilave edilirse, bütün rusya için verilen 147 milyon nüfusun 2.7'sini oluşturan Kazak sayısına (3.969.000) tekabül eder. Doğu Türkistanın kuzey kısmında 500.000 kadar tahmin edilen Kazak nüfusu ile birlikte, 4.5 milyon bir rakam elde edilir ki, bunun Kazakların sayısının en az kısmıdır. 1926 sayımında Kazakistan içinde diğerleri kısmındaki % 4.9 ile Kazakların bir boyu Kara-Kalpaklar da bu birlik içinde hesap edilirse, genel olarak 5 milyon kadar tutar. Kazakların kendileri bunu 6 milyon tahmin eder. Çuloşnikov kazak ve Kırgızların sayısını 8.5 milyon olarak göstemektedi ki, buna göre, Kazakların bozkırlarındaki nüfusun % 21.2 nisbetinde azalmış olduğu kaydediyor ise de, bu alma dahili harpler ve rusların buralara sokmak istedikleri yeni iktisadi düzenden dolayı halkın bir kısmının doğu Türistan'a göç etmesi ile ilgilidir. Bunlar sonradan tekrar eski vatanlarına dönmüşlerdir.

1926 nüfus sayımı neticelerine göre, Kazakistan'da bir miktar Özbek (% 3.8), Kazan Türkleri (% 1.3), Tarancı (% 0.8) ve Kırgızlardan % 0.1) başka bir de rus (% 19.8) ukraynalı (% 13.2) beyaz rus (% 0.4) ve alman (% 0.8) bulunuyor ve Türk olmayanlar nufüsun %

ORTAK ALFABE

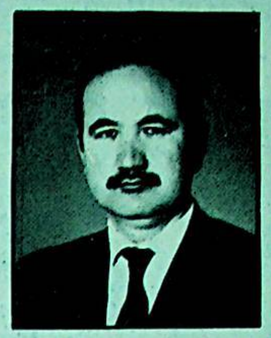

M.Emin HAZRET

29 Eylül 1992 tarihinde Kırgızistan'ın başşehri Bişkek'te esir Doğu Türkistandan başka, dünyadaki tüm Türk yurtlarının hükümet ve ilim adamları Türkiye'nin öncülüğünde bir araya gelip, bütün Türk boylarının bir alfafebeye geçmesi hakkında toplantı yaptı. Bu toplantı Türk dünyası tarihinde büyük ehemmiyeti olan bir olaydır...

Türk düşmanlığı ve Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması neticesinde Türk dünyası paramparça olduğu gibi, Türk dili de faciali bir şekilde ayrı ayrı dil yapılmaya çalışıldı. Anadolu Türkçesi Latin alfabesini kabul ettikten sonra Arap dilimizin temizliğine çalışılmış olsa da Avrupa'dan bir sürü İngilizce, Fransızca kelimeleri Türk diline yerleştirip, Türkçe'nin bozuluşuna sebep oldu. Mesela, Orta Asya Türkleri'nde "zorluk" kelimesi yerine Türkiye'de "problem", onlarda "birleşme Hükümeti" yerine Türkiye'de "koalisyon" olarak geçiyor. Türkiye'de yabancı kelimeler durmadan üretiliyor. Ben Türkiye'ye geleli üçbuçuk sene oldu. Ben geldiğimden bu yana bir sürü yabancı kelimeler üretildi ve herkes tarafından kabul edilip Türk dili arasına yerleşti. Mesela, özel televizyon "Star-1" kelimesindeki "1" kelimesi Türkçe idi. Şimdi İnter Star oldu. Her şeyi ile yabancılaştı... Şimdi bu kelime Türkiye'de kimseye yabancı gelmiyor. Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde Türk dilinin Ruslaşısı, gramerinde Rusça'ya uyması için Ruslar, yüzlerce seneden beri Anadolu Türkleri ile Kafkasya ile Orta Asya Türkleri'nin lehçe farkını büyütmesi çabasını sürdürüp geldi. Azeri, Çeçen, Kumuk, Gagavuz (Gökoğuz), Tatar, Başkırt, Özbek, kazak, Kırgız, Uygur, Türmen, Karakalpaklar'ın hepsini ayrı ayrı millet yaparak Türklük şuurunu manevi yönden unutturmak çabasında oldu. Bu maksada kavuşmak için dil lehçeleri arasındaki farkı büyütme çabasını ön plana çıkardı.

Kafkasya ve Orta asya Türk lehçelerini Rusça kelimeler korkunç derecede istila etti. Yeni teknoloji üretmiş olan yeni ürünler Türkiye'de İngilizce kelimelerle adlandırıldığı gibi, o cumhuriyetlerde de Rusça adlandırılması tabii karşılandı. Ama, eskiden var olan Türkçe kelimeler yerine zorla Rusça kelime kullanmak normal hale geldi...

Mesela, "Ben konuşmamda hiçbir Rusça kelime kullanmıyorum" diyen bir Türk, konuşması sırasında kendisi de farkına varmadan "Vottak" der. Bu kileme "işte" manasındadır. Ve Konuşma sırasında "uje" der. Bu da "şimdi veya biraz önce" manasınadır. Bu kelimeler Baku'den Alma-Ata'ya kadar tüm Türk boylarına yerleşmiştir. Orta Asya'daki Türk boybarı birbiriyle kendi lehçeleriyle konuşsa da hiç zorluksuz anlaşabiliyor. Oysa bir Tatar ile bir Özbek, bir kazak ile bir Azeri konuşurken hep Rusça konuşmayı tercih ediyor. Bu cumhuriyetlerde bağımsızlık ilan edildikten sonra burdaki aydınların kendi dilinde konuşamaması onları çok utandırmaktadır. Mesela; Kazakistan'da Kazakça öğrenmek, Kırgızistan'da Kırgızca, Özbekistan'da öğrenmek ve öz ana dilini bir yabancı dili öğrenmiş gibi ezberleyip öğrenmek bilhassa gençler için çok önemli bir konu haline gelmektedir. bu durum bizi çok sevindirmektedir. Doğu Türkistan'da ise Çinliler'in eritme politikasının en başında Türk lehçelerine olan baskı gelmektedir. Çinliler, Doğu Türkistan yerine "Şincan" kelimesini kullanmaya zorlandıkları gibi, bir süre Türkçe kelimeleri yerine Çince kelimeler kullanmaya mecbur etmektedir ve başarılı da olmuştur. Mesela Uygur Türkçe'sinde masa kelimesi yerine "cozi", çatal yerine "koyza", sebze yerine "sey", domates yerine "şihunşi", biber yerine "laza", turp yerine "lobo" gibi bir sürü kelimeler Doğu Türkistan'ın hiçbir Çinli olmayan köylerinde bile herkes tarafından kabul edilip kullanılmaktadır. Yerlerin, dağların deryaların, şehirlerin isimleri de Çince olarak değiştirilmektedir. Dilimize olan asimilasyon korkunç boyutlara ulaşmaktadır. Böyle bir zamanda dünyadaki tüm Türk boylarının ortak bir alfabe kullanmasında; ortak bir edebi dil kullanmasında Türk boylarının varlığını sürdürmede büyük ehemmiyeti vardır.

Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti aydınlarının görevi büyüktür. Esir türkler yurtlarında dilinin asimilasyon olmasını engellemek zor bir iştir. Şimdiki Kafkasya ve Orta Asya Türkleri kendilerini bulma çabalarındadır. Kaybedilmiş olan Türkçe kelimeleri mutlaka bulacaklardır.

tin doğu ve güney doğu kısimları bu arazinin en alçak kısmını deniz seviyesinden 26 m. aşağıda Hazar denizi sahilleri teşkil eder. Bu düz arazi 4. zaman deniz çekilmesinden meydana gelmiş olup, bazı yüksekliklerde (150 m. kadar; msl. Çap-Çaç, Kücük Bogdo, İnder, Koy-Kara İmen-Kara), daha eski tabakalara, alçı-taşı ve kaya tuzuna rastlanır. Doğuda bu arazi nisbeten alçak olan (650 m.) Mugocar dağları ile nihayet bulur.

Hazar denizinin güneybatısında, Aral ve Hazar arasında, yüksek Üst-Urt ovasının batı kısmı ile şekil bakımından bunun bir benzeri olan Mangışlak yarım adası bulunur. Mangışlak'ın kuzey kısmında Kara-Tav ve Ak-Tav silsileleri (556m.) yer alır. Kazakistan ovasının orta kısmı Turan ovasının bir kısmını teşkil eden kumluk sahadır. Turan ovasının güneydoğu kısmından gelen Kara-Tav silsilesi Sır-Derya ile Çu nehri havzalarını birbirinden ayırır. Doğu Kazakistan ovası daha yüksek olup (yedi-Su ovası, güneybatıda, Çu-İli dağları ile, Turan ovasından ayrılır.) Balkaş istikametinde Tiyan-Şan silsilesine kadar uzanır. Balkaş'tan batıya doğru Bet-Pak-Dala ve bunun batıya, ayrı ayrı, az yüksek ve kısa dağlardan ibaret olan dalgalı arazi, geniş bir çember halinde, Kazakistan'ın doğu kısmını batı Sibirya ovasından ayırır. Kazakistan'a dahil, batı Sibirya ovasının güney kısmındaki çok sayıda ve ekserisi tuzlu olan küçük göller bir hususiyete teşkil eder. İşim nehrinin her iki sahili boyunca devam eden bozkır batı Sibirya ovasına dahildir. Batıda oldukça geniş düz bir arazi (Turgay kapısı) Kazakistan'ın dalgalı kısmını güney ovasından ayırır. Batı sibirya ile Turan ovalarını birleştirir.

Kazakistan'ın doğu ve güneydoğu kısımlarını kaplayan dağ silsileleri Altay, Tarbagatay ve Tiyan-Şan dağ sistemine dahildir. Kuzeyde Zaysan gölünden İrtiş nehrinin sağ kıyısını takip eden Altay'ın bir kısmı ile 3000 m. Yüksekliğinde, daimi kar ve buzlar ile kaplı bulunan güney Altay'ın Kazakistan'a dahildir. Zaysan'dan güneye doğru uzanan Tarbağatay (en yüksek zirvesi Tas-Tav-Tarbagatay 2700 m.) dağları doğuda Savur (en yüksek kısmı olup daimi kar ve buz ile kaplı bulunan Mus-Tav 3750 m.) ile birleşir, Kazakistan ile Çin arasında sınır teşkil eder. Tiyan-Şan silsilesinin küçük bir kısmı Kazakistan'a dahil olup bunun kuzey kısmı teşkil eden Yedi-Su ala-Tavı'nda 500 mm. bulur.

Nehirlerden yalnız İrtiş nehri Obi havzasına dahil olup, Şimal Buz denizine ulaşır. Diğer bütün nehirler memleketin içindeki gölleri (Hazar denizi, Aral, Balkaş vb.) dökülür. Önemli nehirlerin kaynakları doğu ve güneydoğudaki yüksek dağlardadır, bir kısmı da güney Ural, Muğocar vb.'den doğar. Nisbeten büyük nelirler göl veya denizlere kadar ulaşır; Küçük akarsuların büyük bir kısmı kumluk arazide kaybolur. Kazakistan'ın başlıca nehirleri şunlardır. Akarsuların büyük bir kısmı kumluk arazide kaybolur. Kazakistan'ın başlıca nehirleri şunlardır. Hazer denizi havzasında-Ural ve Emba (Sağız ve Uyıl denize ulaşmaz), Aral havzasında -Sır- Derya, Balka'ta-Ayaguz ve Yedi-Su'nun en mühimlerinden olan Lepsa, Karatal ve Aksu, İç havzalara dahil nehirlerin mühimleri şunlardır: Çu, Saru-Çu., Nora (Kogalcın gölüne dökülür.), seleti (Seleti-Deniz tuzlu gölüne dökülür), ırgız (Çalkar-deniz tuzlu gölüne dökülür) ve Turgay (işim'in bir kolu). Kuzeyde İşim ve Tobol nehirleri vardır. Ancak güneyde nehirlerden sulama işlerinde istifade edilmektedir. Yukarıda adı geçenlerden başka daha bir çok küçük göller mevcuttur. Bu göllerin büyük bir kısmı tuzlu olup, bunlardan az olmakla beraber, tuz elde edilir. (İnder gölü) tatlı su göllerinden en mühimleri Balkaş ve Zaysan gölleridir. Yer altı suları bilhassa güneyde, memleketin iktisadi hayatında mühim yer tutar.

Toprak ve nebatlar, arazinin şekil ve iklim şartlarına göre, değişir. Yağışları bol olan işim bozkırının kuzey kısmı löslü bozkır manzarası arzeder. Siyah toprak üzerinden adalar halinde sıralanan küçük orman ve ağaçlıklar ile kaplı bozkır-otlak sahası, kuzeyden güneye doğru, gözle görülür bir şekilde değişir. Kestane rengini alan toprak yoncalar ile örtülür. Gittikçe yarı-çöl manzarasını alır. Kuru sahalarda tuzlu toprak lekeleri başlar. Nehir boyları çok defa çalılıklar ile kaplıdır ve bunlar yer-yer büyükçe adalar halinde, ağaçlıklara inkılap ederek, yüksek tepelerin yamaçlarında sık ormanlar halini alır. Kazakistan'ın güneyi, Hazar denizi civarı, Üst-Urt, Mangışlak ve Turan ovaları ile Balkaş civarı kum, kil taş ve tuzlu toprak çeşitleri ile orta Asya'nın çöl sahasını teşkil eder. Yazları, nisbeten kısa süren bir zaman için, bol ve çeşitli otlar ile örtülür. Bilhassa kumluk sahalarda nebatlar çeşitlidir.

Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Yeni Binasında Hizmete Başladı

İkinci olarak Doğu Türkistan Gökmenler Derneği Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Dr.Erpolat Dönmez Doğu Türkistan Göçmenler Derneği tarihçesini ve derneğin kurulmasında başta manevi başkanımız Sayın İsa Yusuf Alptekin'in derneğimizde yaptığı çalışmaları büyük bir övgüyle anlattı. Onun hiçbir zaman bu çalışmalarından dolayı unutulamayacağını unutulmaması gerektiğini belirtti. Doğu Türkistan Derneği kurucularını ve bu derneğin kurulmasında emeği geçen aramızdan ayrılan veya hayatta olan Doğu Türkistanlı hemşerilerimizin isimlerini tek tek okudu. Derneğimizin çalışmalarını artık buradan yürüteceğini ve bu derneğe sahip çıkılması gerektiğini söyledi. Konuşmasını hemşerilerimizin bayramını kutlayarak bitirdi.

Dernek Yönetim Kurulu üyelerinden Hızırbek Gayretullah kısaca Doğu Türkistan'da elbet birgün istiklaline kavuşacaktır ve gördüğünüz gök bayrak o semalarda dalgalanacaktır. Bunu hiçbir zaman aklımızdan çıkartmayacağız. Kızıl Çin ne kadar çok büyük olursa olsun karamsarlığa kapılamamız gerektiğini, Kızıl Çin'lilerin Doğu Türkistan'da yaptığı zulümlerin unutulmaması gerektiğini belirterek hemşerilerimizin bayramını kutladı.

Prof.Dr. Abdülkadir Donuk, İsa Yusuf Alptekin için; O eski bir mücahit, o yine mücahit. Doğu Türkistan Hükümeti eski Genel Sekreteri ve bugün dünyadaki bütün Türkistanlıların lideri İsa Yusuf Alptekin beyefendi. Bütün dünya sessiz... Bütün islam alemi sessiz... Ve hususiyle bizlerde bu şahısların feryadlarını duymamazlıktan geliyoruz, ilgilenemiyoruz bütün bunlardan bize ne diyoruz dedi. 13 ekim 1949'dan beri Kızıl Çin'in Doğu Türkistan'ı istilaya başladığı tarih. Ve o tarihten bu tarihe kadar yüzlerce, binlerce, onbirlerce vatandaşımız işkenceye maruz kalmış akla hayale gelmeyecek şekilde tecavüze uğramıştır.

Gönül arzu ederki, Türkistan hususiyle Doğu Türkistan meselesinin halledilmesi davasında öncülük şerefi Türkiye'nin hakkı olsun dedi ve bütün Türkistanlıların bayramını kutladı. Derneğimiz Genel Sekreteri Sayın Kadir Ahan "Vatan Sevgisi İmandadır" konulu bir konuşma yaptı. Konuşmasında kısaca hemşehrilerimize vatan sevgisinin, millet sevgisinin en önemli unsurlardan olduğunu belirtti. Bu sayede birçok işlerin başarıya ulaşacağını, Derneğimize her isteyen Türkistanlının üye olabileceğini, Cemiyetlerin üyelerinin çokluğu sayesinde daha güzel daha etkili ve aktif şekilde topluma yararlı olabileceklerini, özellikle konuşmasında belirtti. Türkistanlı hemşehrilerimizin Kurban bayramını kutlayarak konuşmasını bitirdi.

Doğu Türkistanlılar, konuşmaların bitiminden sonra sofralarda Türkistan pilavları, koğurdaklar yenildi. Akçaylar içildi. Halk geç saatlere kadar dertleşti, sohbet etti.

hakıkı bir hazinedir. Eskiden ancak bazı turma mevzuu olarak ele alınmış ve mevcut sanayi geliştirimiş geliştirilmiş ettirilmiştir; 1034-1936 yıllarında yapılan araştırmalardan alınan neticelere göre, kömür mevcudu 51.3 milyar ton (50 m. derinlikte bulunan Karaganda bölgesi mühim bir yer işgal eder) olarak hesaplanmıştır. Zengin petrol sahası Kazakistan'ın batısında Ural-Emba havzasında bulunmaktadır. Bakır madeni 9.8 milyon ton olup, bütün rusya'nın bakır maden ihtiyacının % 57.4'nü teşkil eder. Kurşun 3.4 milyon ton (bütün Rusya'nın % 56.3'ünü bilhassa altay, Kara-Tav, Ala-Tav ve Tekeli), çinko - 4.4 milyon ton Cez-Kazgan ve At-Su), tahmin edilmektedir. Bunlardan başka zengin kalay (Altay), nikel (Aktübe) volfram (Obi nehri boyunad kolbin dağları), molbden (Altay, Çungarya ala-Tavı), antimuan (Turgay) arsenik (Bustandık bölgesi)-boksit (Akmolla) vb. madenler mevcuttur. Kimyevi madenlerden bilhassa 706milyon ton olarak hesaplanan fosforitler ve güherçile mühimdir. Göllerdeki maden tuzları 1.2 milyar ton tahmin edilmekte olup, bunlardan bilhassa Aral, Caksı-Kılıç, Balkaş ve irtiş gölleri zikre değer. kara-tav dağlarında kauçuk maddesi (Kök-sagız, tavsagız) bulunduğu gibi, bir pelin nevinden istihsal edilen santanin bakımından da Kazakistan rakipsizdir. Akarsulardan elde edilen enerji (bilhassa irtiş'in yukarı mecrası) civardaki madenlerin işletilmesinde kullanılır. Başta Altay ve Tiyan-Şan olmak üzere, ağaçlık 28 mil bir saha kaplar. Saksavullardan bilhassa tarlaları kumlardan muhafaza için istifade edilir. Memleket umumiyetle her nevi inşaat malzemesi bakımından zengindir.

Nufüs Türklerin genel sayısı henüz tam olarak tesbit edilememiş olduğu gibi, türk kavim ve kabileleri hakkında çeşitli vesileler ile verilmiş olan rakamlar da birbirini tutmamaktadır. Türk kavimlerini hakimiyetleri altında bulunduran devletlerin Türklerin sayısını mümkün mertebe az ve ehemmiyetsiz bir ekalliyet halinde göstermek arzu ve temayülleri baki kaldıkça, genel istatistiklere geçen rakamları daima şüphe kabul etmek icap eder. Türk kavimleri ile meşgul olan alimlerin verdikleri rakamlarda bu neviden istatistiklere veya gelişi-güzel tahminlere dayanmaktadır. Kazaklara gelince, bu daha güç bir durum arzeder. Münakale yollarından mahrum, geniş ile Kazakların bir boyu Kara-Kalpaklar da bu birlik içinde hesap edilirse, genel olarak 5 milyon kadar tutar. Kazakların kendileri bunu 6 milyon tahmin eder. Çuloşnikov kazak ve Kırgızların sayısını 8.5 milyon olarak göstemektedi ki, buna göre, Kazakların bozkırlarındaki nüfusun % 21.2 nisbetinde azalmış olduğu kaydediyor ise de, bu alma dahili harpler ve rusların buralara sokmak istedikleri yeni iktisadi düzenden dolayı halkın bir kısmının doğu Türistan'a göç etmesi ile ilgilidir. Bunlar sonradan tekrar eski vatanlarına dönmüşlerdir.

1926 nüfus sayımı neticelerine göre, Kazakistan'da bir miktar Özbek (% 3.8), Kazan Türkleri (% 1.3), Tarancı (% 0.8) ve Kırgızlardan % 0.1) başka bir de rus (% 19.8) ukraynalı (% 13.2) beyaz rus (% 0.4) ve alman (% 0.8) bulunuyor ve Türk olmayanlar nufüsun % 34.2'sini oluşturuyor.

1926 yılından sonraki nüfus sayımlarında Rusya sınırları içinde yaşayan nüfus, hem tabii artışı, hem de daha dikkatli kayıtlar neticesinde oldukça çoğalmış gösterilmekte, fakat bu artışın ayrı kavimlerdeki nisbetine artık işaret edilmemektedir. Aynı hayat şartları içinde bulunan kavimlerin artış nisbetleri arasında büyük bir fark olamayacağına göre bunun bu durum Kazaklar dada aynı şekilde görülür.

Son harp esnasında rusların harf sahnesine yakın bulunan sanayi merkezlerindeki fabrikalar ile amelnin bir kısmı orta Asya ya nakledilmiş ve bunların bir kısmı harpten sonrada orada bırakılmıştır. Kazakistan'da son zamanlarda kurulmuş olan sanayi müesseseleri yıldan yıla pek büyük bir ilerleme kaydetmekte ve Kazaklardan bu sanayide çalışacak yeterli miktarda işçi bulunmadığından (1927'de 66.000 olan işçi ve memur sayısı 1935'te 232.000'e ve sanayide ise, aynı müddet içinde 3000'den 26.000'e çıkmıştır)-başlıca sanayi merkezlerinde yeni yeni rus işçi kolanileri vüçuda getirilmektedir.

Halkın Kazaklardan oluşan büyük kısmı (% 91.7) şehirlerden uzak olup, şehir halkı daha çok göçmenlerden oluşmuştur.

Kazakistan'ın iktisadi durumu Kazakların geleneksel yaşayışı ile bağdaşıyordu. Bu göçebe ve yarı-göçebe Türk kavminin asıl geçim vasıtasını hayvan besleme ve bundan istihsal edilen maddeler temin ediyordu. Son zamanlara kadar bu hayat tarzını muhafaza etmiş olan Kazaklar bu hayatın insanlara bahşettiği kolaylıklardan istifade etmekle bareber, bütün tarihleri boyunca bunun zararlarınıda üzerlerinde hissetmişlerdir. Hayvanlar için zaruri olan geniş saha ve otlaklar yüzünden çıkan dahili kavgalar ve müdafaasız araziye kolaylıkla sokulan düşmanların istila dalgaları kazakların içtimai ve iktisadi bünyelerini devamlı bir sarsıntıya maruz bırakmıştır. 18. Asrın başlarından iibaren, gittikçe derinlere nüfuz eden rus istilası bu bünyeyi tamamen değiştirecek bir şekilde etkisi altına almıştır. Başlangıçta rus askeri kolonilerini yerleştirme şeklinde tezahür eden bu istila hareketi sonraları, ihtiyari "muhaceret ile takviye edilmiştir." Bu muhacirler için en elverişli ve zinaate uygun arazileri ellerinden alınmış olan Kazaklar arasında patlak veren isyanlar her defasında yeni askeri kolonilerin tesisi ile neticelenmiştir. 1854 yılında bütün Kazakistan arazisinin hazine emlaki idaresine geçmesinden sonra, buraların planlı iskan meselesi ele alınmıştır. Rus hukûmeti bir taraftan dahili Rusyadaki fazla nüfus için yeni iskan sahaları hazırlamak ve diğer taraftan orta Asya'yı ruslaştırmak maksadı ile, 1893'te devletçe teşkilatlandırılan bir göçmenler bürosu vasıtasıyla göçmenlerin yerleştirilmesine başlanmıştır. 1914 yılına kadar bu şekilde rus göçmenler eline geçen arazi 44.7 mil. ha bulmuş idi. 1907-1913 yıllarında Yedi-Su eyaletinde, kanunsuz olarak, Kazaklardan 2.6 mil. ha arazi alınmıştır. 1908'de Yedu-Su eyaletinde, Sır-Derya eyaletlerini teftiş eden Graf Palen'e göre, Kazakların kışlak ve camileri de dahil olmak üzere, 10.9 bin ha sulanmış arazi ellerinden alınmıştır. Daha çorak çöllere doğru itilmekte olan Kazakların, göçebe hayat tarzını bırakarak, yerleşik hayata geçmeleri arzu edilmekle beraber, kendi kaderlerine hakim olamadıklarından, bu arzunun gerçekleşmesi için gereken idari ve mali imkanlara sahip bulunmuyorlardı. En iyi arazilerin ellerinden çıkması, Kazakların asıl geçim vasıtası olan hayvanların azalmasına sebep olmuştur. Birinci cihan harbinden önce kazakistan'da 35 ml. baş hayvan var idi. 1921'de Rusya'daki genel açlık dolayısıyla, Kazakistan hayvanları da büyük zarara uğramıştır. Fakat sonraları vaziyet biraz düzelmiş ve 1924'te 24 mil. 1925'te 26 mil ve 1926'da 29 milyona çıkmıştır. 1927 yılında Kazak zenginlerinin arazileri ellerinden alınmış ve 1928'de yerleşik halkın elindeki hayvan miktarı ölçü tutularak, Kazakların "fazla" malları gasp edilmiştir. Böylece hayvan sayısı 1934'te 7880 bine ve 1936'da 6.853 bine düşmüştür.

1913'te ekilen arazi miktarı 4.425.000 ha olup, bunun büyük bir kısmı kazak arazisine yerleştirilen rus göçmenlerine ait bulunmakta idi. Harp ve bunu takip eden yıllarda ekim sahası çok daralmış (1922'de 1.781.700 ha) ve sonra dahili asayişin iadesi ile tekrar artmaya başlamıştır. (1924-2.262.000 ha ve 1926-3.060.000, 1935-5.224.500 ha). 1935'ten bu yana bu rakamların hayli artmış olması icap eder. Kazakistan bilhassa buğday (1925/1927'de bütün ekilen arazinin % 68'i) ve darı ekimi bakımından, Rusya'nın en önemli bölgelerinden birini oluşturur. Güney Kazakistan'da sulama yolu ile, pamuk, pancar, kendir, tütün vb. ekilmekte ve sulanmış arazi miktarı gittikçe genişlemektedir.

Kazakistan'ın zengin yeraltı servetlerinin işletilmesi ve dolayısı ile büyük bir sanayinin meydana gelmesi tabii idi. Birinci cihan harbinden evvel küçük ölçüde mevcut sanayi son yıllarda çok etkisini göstermiştir. 1923'te 50.9 milyon ruble olan sanayi hacmi 1928'de 135.5 ve 1934'te 331.5 milyona yükselmiştir.

İktisadi bakımdan Kazakistan 4 bölgeye ayrılmaktadır.:

1- Yerleşik zirai bölge: Genellikle buğday, ikinci derecede darı, ay çiçeği ve hardal; hayvanlardan büyükbaş hayvan beslenir, süt ve terayağı elde edilir.

2- Geçiş bölgesi: Buğday yerine darı v e güneye doğru gittikçe koyun çoğalır.

3- Hayvan besleme bölgesi: Başlıca hayvan koyun olup, güney bölgelerinde Ak-Tübe'de deve ve at yetiştirilir; ziraat bölgelerine yakın yerlerde büyükbaş hayvan bulunur; ziraat burada ancak yardımcı unsurdur.

4- Sulanmış bölge: Burada pamuk, pancar, tütün, kendir, yağlı tohumlar, pirinç, buğday ve darı ekilir. Hayvanlardan koyun ve büyükbaş hayvan beslenir.

Devamı 4. sayfada

ları gibi, bir süre Türkçe kelimeleri yerine Çince kelimeler kullanmaya mecbur etmektedir ve başarılı da olmuştur. Mesela Uygur Türkçe'sinde masa kelimesi yerine "cozi", çatal yerine "koyza", sebze yerine "sey", domates yerine "şihunşi", biber yerine "laza", turp yerine "lobo" gibi bir sürü kelimeler Doğu Türkistan'ın hiçbir Çinli olmayan köylerinde bile herkes tarafından kabul edilip kullanılmaktadır. Yerlerin, dağların deryaların, şehirlerin isimleri de Çinçe olarak değiştirilmektedir. Dilimize olan asimilasyon korkunç boyutlara ulaşmaktadır. Böyle bir zamanda dünyadaki tüm Türk boylarının ortak bir alfabe kullanmasında; ortak bir edebi dil kullanmasında Türk boylarının varlığını sürdürmede büyük ehemmiyeti vardır.

Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti aydınlarının görevi büyüktür. Esir türkler yurtlarında dilinin asimilasyon olmasını engellemek zor bir iştir. Şimdiki Kafkasya ve Orta Asya Türkleri kendilerini bulma çabalarındadır. Kaybedilmiş olan Türkçe kelimeleri mutlaka bulacaklardır. Ama, hür Türkiye Cumhuriyeti'nin, Türk dilinin temizliğini korumada öncülük yapabilmesi en önemli husustur...

Türkistan Pilav Şöleni ve Folklor Gösterisi

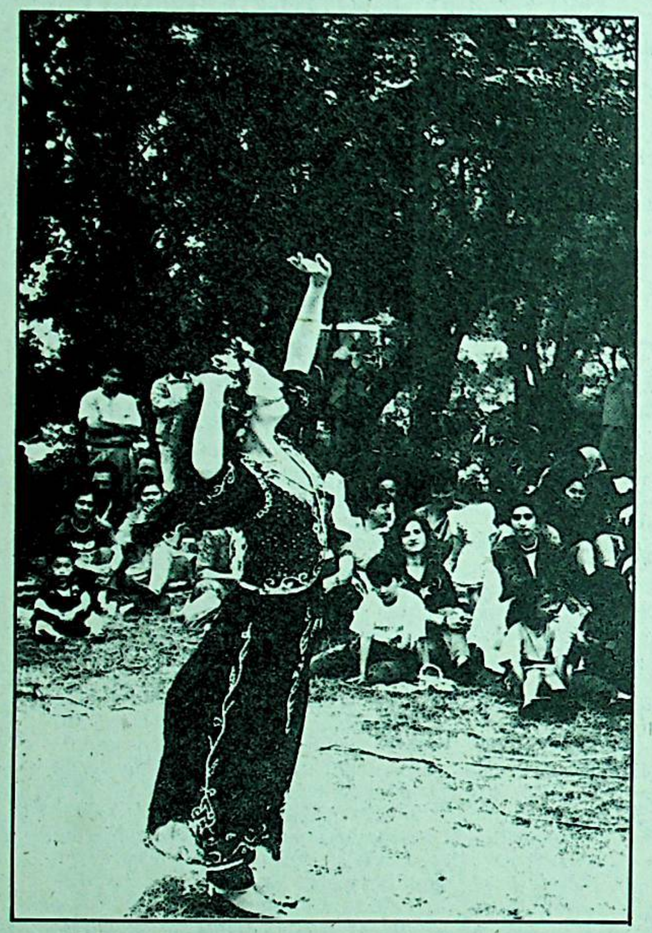

12.7.1992 Pazar günü Terkos gölü civarına Doğu Türkistan Göçmenler Derneği tarafından düzenlenen piknik gezisi yapıldı. Zeytinburnu Belediye Başkanı Hasan Yılmaz'ın katkıları ile Zeytinburnu Belediyesinden 3 adet otobüs temin edildi. Yoğun talep üzerine 2 adet otobüs kiralandı. 1000'den fazla kişide özel arabaları ile geziye katıldı.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, etnomüzikoloji bölümden Yard.Doç.Dr.Rahmi Oruç Güvenç ekibi ile Özbekistan Firuz Folklor ekibide gezimize teşrif ederek müzik ve dansları ile misafirleri coşturdular.

Derneğimiz Yönetim Kurulu üyelerinden Abdül Mansur Akyol Derneğimize jeneratör hediye ederek çok güzel bir scs düzeni oluşmasını sağladı. Piknikte misafirlere Türistan'ın milli yeme klerinden kogurdak (tas kebabı) Türkistan pilavı, şiş kebabı, salata ve karpuz verildi. Akşam geç saatlere kadar eğlence devam etti.

Piknikte yoğurt yeme yarışması, elma yeme yarışması ve çuval yarışması düzenlendi. Çekilişler yapılarak çeşitli hediyeler dağıtıldı. Halk sevgi' yumağı oluşturarak, birlik beraberliğin en güzel örneğini sergiledi.

Doğu Türkistan'daki Facia

kaptığı enfeksiyondan ölmektedir. 21.yüzyılın yüzkarası olarak nitelendirdiğimiz bu faciaya dur diyebilmek için, UNESCO ve İNSAN HAKLARIN buradan sesleniyoruz ve soruyoruz. Komunist kızıl Çin'in ülkemize yaptığı siyasi, iktisadi, askeri baskılar yetmiyormuş gibi bu cinayetleri işlemesi karşısında dünyadaki, hür demokratik ülkeler ve diğer müslüman ülkeler için susuyorlar ve susmakta inat ediyorlar. Her geçen gün Doğu Türkistan'a Çin'li göçmen akını artarak devam etmektedir. Doğu Türkistan'daki Lob Nor bölgesinde Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinin şiddetle tepki gösterdiği, ABD'nin Hiroşima'da patlatığı atom bombasından 70 kat güçlü olan Çin atom bombasının 1 megaton gücünde olduğu belirtilmiştir. (1 megaton = 1 kiloton) Çin'in patlattığı son atom bombası Washington, moskova, Tokyo şehirlerini imha edebilecek güce sahiptir. Bu Çinlilerin Lob Nor'da 37.atom denemesidir Çinliler, ilk atom denemesini 16 Ekim 1964 tarihinde gerçekleştirmiştir. son atom denemesi bir faciadır. "Foreign Broadcast Information Service"ın 27 Şubat 1990 tarihli raporuna göre Lob Nor'da gerçekleştirilen atom denemeleri sonucu etrafa yayılan radyoaktif maddeler Doğu Türkistan'da; cilt kanseri, akciğer ve karaciğer kanseri hastalıklarının hızla yayılmasına yol açtı. "UPI" haber ajansı, 23 Ağustos 1981 tarihli haberinde son zamanlarda Doğu Türkistan'da ölüm olaylarının çoğaldığı Hoten şehri ve etrafında bilinmeyen bir sebepten 800 kişinin öldüğünü, son yıllarda sakat doğan çocukların sayısının bir hayli yükseldiğini duyurdu. "Arap News" gazetesinin 26 Ocak 1985 tarihli sayısında yer alan bir haberde çok uzun ömürlü olarak bilinen Doğu Türkistan Türkleri arasında 40-50 yaşlarında ölenlerin sayısının hızla yükseldiğini belirtti.

Doğu Türkistan'da uzun yıllardan biri nükleer biolojik, kimyasal silahların denemeleri yapılmakta, Türk halkı bu denemelerde kobay olarak kullanılmaktadır. Çin'e çinlilerce sömürülmekte, ülkenin zengin yeraltı ve yer üstü milli kaynakları Çin'e taşınmakta onların menfaati doğrultusunda kullanılmaktadır. ülkenin esas sahibi olan Türklerin refah ve mutluluğu için hiçbir harcama veya çaba sarfedilmemektedir. Türklerin okuma hakkı kısıtlanmıştır. Onlara bu sahada ikinci hatta üçüncü sınıf vatandaş muamelesi yapmaktadırlar. Bu insanlık dışı uygulamalardan şikayet eden Türkler siyasi suçlu ilan edilmekte ağır cezalara çarptırılmaktadır. Anayurdumuz Doğu Türkistan'ı işgali altında tutan Çin halk Cumhuriyeti'nin bu insanlık dışı uygulamalarına karşı koymak, halkımızın maruz kaldığı bu durumu Türk-İslam ve hür dünya kamuoyuna duyurmak için Kazakistan ve diğer türk Cumhuriyetlerinde yaşayan Doğu Türkistan Türkleri, 17 Ocak 1992 tarihinde Uluslararası Doğu Türkistan Komitesi adıyla bir teşkilat kurmuştur. Teşkilatın Taşkent, Bişkeek, Aşkabad'ta temsilcilikleri bulunmaktadır.

1979 yılında BM'de Fransızların Pasifik Okyonusunda atom denemeleri yapmaları, balinaların kurtarılması için YEŞİLCİLER, ÇEVRE KORUMACILAR, İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI Dünya kamuoyunu ayağa kaldırmıştır. Demokrasi havarileri Afrika'daki yamyamların ölmelerini uzun süre gündemde tutmuşlardır. Vietnam'da ve Angola'da çarpışmalarda ölenler için ağıtlar yazılmıştır.

İnsanlığa medeniyeti, insan haklarını, eşitliği ve adaleti dağıtan bu necip Türk insanını Bir balık kadar değeri yok mu?

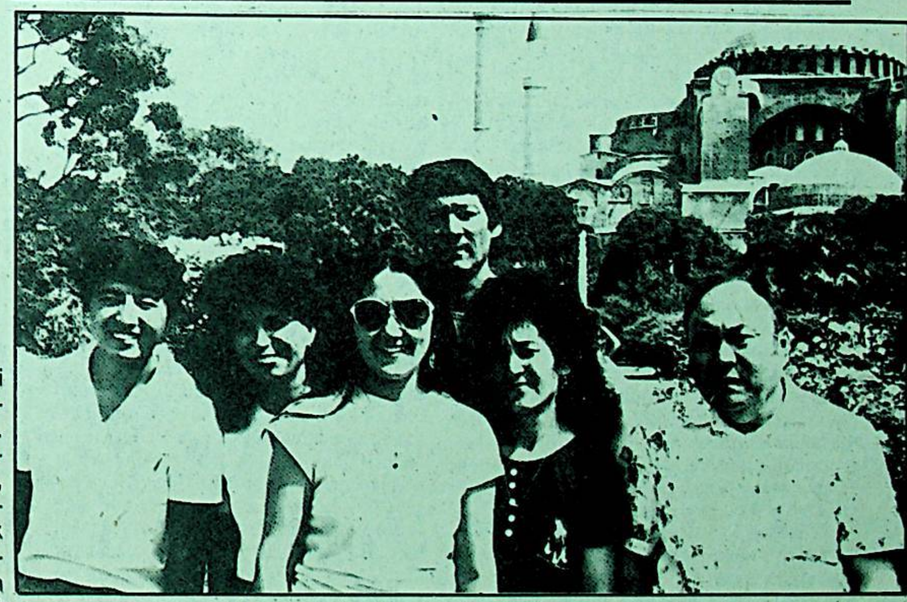

Uygur Asemblesi Folklor Ekibi İstanbul'da

Geçtiğimiz Ağustos hakkında ayrıntılı bilgi

Türkistan'da Türkçülüğün Bazı Meseleleri

Türkistana'da Türkçülük dediğimiz zaman, her şeyden önce, iş bu memlekette veya iş bu ülkeden başka ülkelere giden Türklerin tarihte yaşadıkları ve zamanımızda da yaşamakta oldukları gözönümüze geli-

Türkistan'da Türkçülüğün kendisine has uzak geçmişi vardır. Bu ise Türk fikir tarihini ve hayatının mühim bir dalıdır ki, bunlar zamanımıza kadar sistemli olarak araştırılmadılar. Fakat, izhar etmeliyiz ki, Kültür-

yorlardı. Ostroumov başkanlığındaki Türklerden Sartlar yapmak siyaseti aleyhinde Türkistanlı Şir Ali Lapin, "bizde bir Sart milleti yoktur. Yerli halk sart kelimesini siyasetini takip ettiler, lakin maksatlarına ulaşamadı-

lantı yaptılar. Sovyet devletinin niyeti şiveleri müstakil diller olarak ilan etmek. Ama ümitleri yerine gelmedi. uzmanlar, Türk dilinin lugat zenginliğini ve gramer birliğini teşkil ediyor, diye fikir bildirdiler. Türk şivlerinin birisinin başkalarına yakınlaştırmak mümkündür. Bunun için Türk şiveleini yabancı dillerden gelen sözlerden temizlenmeli ve onların yerine türk sözleri kullanılmalıdır diye karar veriyorlar. uzmanlar, Terminolojini birleştirilmesi ve Terminolojini Türk sözlerinden teşkil edilmesini de talep etmişler.

Sovyet rejimi, bunun gibi fikirlere dikkat vermedi ve kendisinin Türkçülük aleyhindeki kültür-politikasını de-

Türkistan'da Türkçülüğün Bazı Meseleleri

Türkistana'da Türkçülük dediğimiz zaman, her şeyden önce, iş bu memlekette veya iş bu ülkeden başka ülkelere giden Türklerin tarihte yaşadıkları ve zamanımızda da yaşamakta oldukları gözönümüze geliyor. Türklüğün mevcudiyetini, Türkçülük için bir temel halinde görmeliyiz. Aslında, Türklük ile Türkçülüğün birisini başkasından ayıramıyoruz. Fakat, Türklüğün bir varlık, Türkçülüğün ise onun mefkurevi yolu halinde kabul edersek, o zaman Türklük bir beden, Türkçülük ise onun kanı ve ruhu olabilir.

Kül Tekin abidesinde, "Üstte gök basmasa, altta yer dilinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecektir" diye yazılışı, belki Türkistan'da Türkçülüğün başlanışı, yani Türk bedenindeki kan kaynayışlarını ve ruhunu dışarıya yayılmasının bir alameti olabilir. Kül Tekin abidesindeki derin fikir, Türkçülüğün de temeli oluyor.

Türkistan'da Türklük çeşitli zamanlarda türlü siyasi dalgalar içinde bulunuyor. Bunlar 7. asırda Arap istilası ve bunun ile İslam dininin ilk defa Türkler arasına getirilmesi, Türkler tarafından islam kolay kabul edilmesi, 13. asır başında Moğol istilası, Türkistan'da Moğol-Çağatay Sülalesinin 14. asır sonlarına kadar yaşaması ve bunun Türkler tarafından Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması gibi siyasi ve kültür cereyanları misal olabilirler.

Türkistan Türkçülüğün, bunun ile umum Türkçülüğün mefkuresini tayin eden bir kaç Türk büyük bilginlerin Türkçülük ruhunu devamlı yaşamasına hizmetlerinde unutulmayacak bir hakikattır. Divan-ı Lugatül-Türk eseri ile dünya türkiyat ilminin temelini atan Mahmut Kaşgarlı, Kudatgubilig eseri ile Türklük devlet nezeryesi ve devlet felsefesini ifade eden Yusuf Has Hacip, Hikmet eseri ile İslam dininin talimatlarını halka duyuran Hoca Ahmet Yesevi, Temir devrinin meşhur Türk şairleri, Lutfi, Sakaki ve Mir ali Şir Nevayi gibiler, Türk fikir hayatının ustalarının eserlerinde de görmek mümkündür.

Mir Ali şir Nevyi 15. asır sonundan itibaren Türk Dilinin zaferi için yol açabilmişti. Nevayi'ye göre, kavimlerin çoğunluğundan kat'i nazer Türk milleti tek bir milletdir. Nevayi;

"Gar bir kavm, gar yüz, yoksa mindir,

Muayyen Türk ulusu hud menindir."

Demek ki, Türklük ve Türkçülük ideali için muayyen bir Türk ulusu vardır. Türk ulusunun kavimleri şu Türk ulusunun gayesi altında görünüyorlar ve zamanımızda da iş bu şekillerde görünmektedirler.

Türkistan'da Türkçülüğün kendisine has uzak geçmişi vardır. Bu ise Türk fikir tarihini ve hayatının mühim bir dalıdır ki, bunlar zamanımıza kadar sistemli olarak araştırılmadılar. Fakat, izhar etmeliyiz ki, Kültür-Türkçülük, Siyasi - Türkçülük ve dini Türkçülük her zaman dışarıdan gelen hücumlardan kendilerini korumak mecburiyeti altında kalmışlardır. ama Türkçülük de kendisini korumak için cephelere girmiştir. Bunları, Rusya ve Çin istilası zamanındaki bazı misallarda görebiliyoruz. Çin devleti 1755-1765 yılları arasında Doğu Türkistandaki Türk devletlerini işgal edebilmişti. O devirde, Türkistandaki Siyasi-Türkçülük korkunç bir buhran içindeydi. Batı-Türkistan'da 3 Göçemecilik ve 3 şehir hayatına esaslanan (Küçük Cuz, Orta Cuz ulu Cuz, Hokand Hanlığı, Hive Hanlığı ve Buhara Emirliği) 6 devlet mevcut idiler. Doğu-Türkistan'da ise 6 şehir mıntakası şeklindeki devletler var idiler. Böyle bir görünüş Siyasi-Türkçülüğün zamanı idi. Türklüğün siyasi cihatten parçalanma halinde devam etmesi, Rusya ve Çin istilaları için kolaylıkları yarattı. Lakin, Türkistandaki 12 devlet Çin ve Rusya aleyhindeki müdafaa savaşlarında bölündüler. Bunu Rusya ve çin tarihçileri inkar etmemektedirler. Buhara ve Hive devletleri 1924 yılına kadar, 1873'ten itibaren kendilerinin dahili müstakilliklerini muhafaza edebildiler.

Siyasi - Türkçülüğün mağlumiyeti, tabidir ki Kültür-türkçülük imkan olamadı. Hakim milletlerin siyasetleri ve onların Kültür-Politikası Türkçülüğün her bir görünüşü aleyhinde bulunmakta idiler. buna rağmen, Türkçülük de teslim olmamıştı. Çar-Rusyası Türkistan'da Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikasını devam ettirmekte idi. Rus kilisesinin müslümanlar arasındaki misyoneri ilminskiy 1876'da "müşterek bir Türk-Tatar dili yerine, her bir boy için şivesini anadil olarak kabul ettirilmesini" taleb etti. Çar böyle bir niyetin icra edememişlerdi. İlminskiyin planını Sovyet-Rusya icra ettirebildi.

Çar rusyası devrinde Türkistan'daki Türkçülük için büyük bir tehlike, türk dilinin yerine Sun'i Sart dilini kullandırmak gayesinde idiler. Böyle bir hareketin başında, Misyoner İlminskiyin talebesi, Türkistan Genel Valisini Kültür meselelerindeki danışmanı Ostroumov bulunmakta idi. Ostroumov, 30 yıl "Türkistan Vilayet gazetesi"nde Başyazarlık görevinde bulundu. O, işbu gazeteyi Sart dilinde yayınlamakta olduğunu teşvik etmekteydi. Ruslar, Türk dili ve Türk milleti yerine Sart dili ve Sart Milletin yaratmak niyetinde bulunuyorlardı. Ostroumov başkanlığındaki Türklerden Sartlar yapmak siyaseti aleyhinde Türkistanlı Şir Ali Lapin, "bizde bir Sart milleti yoktur. Yerli halk sart kelimesini siyasetini takip ettiler, lakin maksatlarına ulaşamadılar.

1917'den itibaren Türkistan'da Bolşevizm devri başlandı. Bunun ile Türkçülük gayeleri de yeni bir devire girdi. Komünist Rusyası Çar Rusyası gibi Türkistan'da türkçülüğü inkar etmekteydi. Bu ise bugüne kadar devam ettirilmektedir. Bunun ile Türkçülük gayeside tesirli olmak yolunda idi. Bu da günümüze kadar devam etmektedir. Mayıs 1918'de "Türk Sözü" gazetesi yayınlamaya başlandı. Haziran 1918'de ise "Türk Ocağı" teşkil edildi. "Türk Sözü" gazetesi "türk Ocağının" fikirlerini tasvip etmekteydi. Sovyet Rusya devleti, bunları 1919'da yasak etti. Abdul Rauf Fitrat 1918'de "Çağatay Gürüngü" adlı kültür derneğini teşkil etti. İşbu Dernek edebiyat ve dil yoluyla Türkçülük kültürüne hizmet etmekteydi. Dernek birkaç edebi eserler ve sahne eserleri yayınlanmıştı. Türkçülük işbu derneğin temel niyeti idi. Sovyet hükümeti 1925'te Çağatay Gürüngü Derneğini "Pantürkçülük" ile suçladı ve yasak etti. Türkistanlı Bilginler, Türk dilinin gelecekteki rolünü artırmak yolunda devam etmişlerdi.

Sovyet rusyanın Kültür-Politikası ie 1920 yılının sonunda Türkistan Türklüğü tarihinde ilk defa Özbek dil denilen fikri ortaya çıkarmıştı. Bunun için Ocak 1921'de Taşkent şehrinde birinci Özbek Dili ve imla kurultayını teşkil etmişti. İşbu kurultayda özbek dili Fitrat, türk-Çağatay dilinin zengin ve yüksek edebiyatı varlığından bahs etmiştir. Fikrini kurultaya anlatabilmiştir. Ocak 1921'de Taşkent'de devam ettirilen Özbek Dil ve İmla kurultayında, Fitrat, "bizler umumi Türkçülük idealine sahibiz ve bunu her zaman isbat edebileceğiz. Türkçülük hakkında benim fikrim aşağıdakilerden ibarettir: Biz osmanlıcaya bakarsınız, onun Türkçe, Arapça ve Farsçadan; Tatarca ise, Türkçe, Arapça ve Rusçadan Özbekçe ise, Türk, Arap ve Farsçadan teşkil ettiklerini görüyoruz. Eğer biz işbu 3 şiveden arapça, Farsça ve rusça sözleri çıkarırsak o zaman bizler, kendimizin Türkçülüğümüzün büyük idealine erişmiş olacağız" diye beyanatta bulunmuştu. Fitrat, 1930 yıllarına yakın düşkünlükte yaşdı, lakin ölmedi, Biz türk dilini seviyoruz. Çağatay - türkçesi başka şivelere nazaran yüksek tekamile sahiptir, diye görünmekte idi. Fitrat, türkçülük içinde Çağtayızmı himaye etmekteydi.

Kasım 1925'te Taşkent'te 10 Türkistanlı ve 2 Rus alimleri bir ilmi toplantı yaparak Türkçe'nin şiveleri mustakil diller olarak ilan etmek. Ama ümitleri yerine gelmedi. uzmanlar, Türk dilinin lugat zenginliğini ve gramer birliğini teşkil ediyor, diye fikir bildirdiler. Türk şivlerinin birisinin başkalarına yakınlaştırmak mümkündür. Bunun için Türk şiveleini yabancı dillerden gelen sözlerden temizlenmeli ve onların yerine türk sözleri kullanılmalıdır diye karar veriyorlar. uzmanlar, Terminolojini birleştirilmesi ve Terminolojini Türk sözlerinden teşkil edilmesini de talep etmişler.

Sovyet rejimi, bunun gibi fikirlere dikkat vermedi ve kendisinin Türkçülük aleyhindeki kültür-politikasını devam ettirdi. Sovyet rusya devleti ve Rusya komünist partisinin Türkistan" hakikaten, Türkistan'da yegane Türk halkı yoktur. Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar Özbekler vardırlar" diye Türkistan Komisyonunun başkanı Ruzzutak, Taşkent'te 1920'de beyanatta bulunmuştur. Moskovanın böyle fikri ile, Ocak 1950'de Türkistan komünist Partisi ve Komünist partisinin türkistan-müslüman bürosunun kurultayında, Türkistan Muhtar Sovyet Cumhuriyeti, türk Cumhuriyeti olarak Türkistan komünist Partisi olarak adlandırılacak; Müslüman Türk Ordusu kurulmalı Türk Cumhuriyeti bağımsız anayasına sahip olmalıdır diye kabul eden kararını yok etmenin ilk yolunu gösterilmişti.

Türkistan 1924'te 5 Sovyet memuriyetine kavimler esasıda parçalandı. Sovyet, rejimi sistemli olarak, Özbek, kazak, Kırgız, Türkmen, Tacik milletlerinden, dillerinden, bunların zorlukla Türkleştirildiğinden, onların kendilerine has tarihlerinden, edebiyatlarını da ayrı ayrı olduklarından günümüze kadar propaganda yapmaktadır. Sovyet rusyanın Türkistan Parçalama siyaseti neticesinde, Türkistandaki Türkçülük içinde Özbekçilik, kazakçılık, Kırgızcılık, Tümencilik, Taciklik duyguları ortaya çıkarıldı. Lakin, böyle kavm-duyguları Türklükten vazgeçmek manasını taşıyamadı. İşbu kavimler, Türklerin ve Türkistanın büyük nehirleridirler.

Onların başlanışı Türklükten idi. Nehirler akıyorlar. Döküldükleri denizde Türk denizidir. Hiç kimse, bugünkü Türkistanda, menşeinin Türk olduğunu inkar etmemektedir ve gelecekte de Türk ırkının bir parçası ve Türkistanlı olarak devam edeceğine şüphe yoktur.

Türkistan'da Türklüğü korumanın tek yolu, Türkçülüğü yaşatılmasına bağlıdır. Türkistan aydınları, yeni zamanın Komünizm rejimi altında, Rusya şovenizminin hakimiyeti altındaki şart-şaraiteler içinde, cesaret ile Türkistan'da türk benliğini ayakta tutmak için ellerinden gelen her bir tedbiri kullanmaktalar. Yasak edildiğine dikkat verilmediği halde Fitrat, Çolpan, Mağcan, Kasım Tinistan, Elbek gibi milli Türkçülük gayelerini taşıyan şairlerin şiirleri bugüne kadar halk içinde yaşamaya devam etmektedirler. Halk, bugüne kadar Fitrat'ın 1917'de yazan "Ey Türkoğlu" şiirini unutmamıştır. Fitrat yazmıştı: "Ey Türkoğlu,

Devamı 4.sayfada

Uygur Asemblesi Folklor Ekibi İstanbul'da

Geçtiğimiz Ağustos ayında kazakistan'ın Alma-Ata şehrinden "Uygur Asemblesi" folklor ekibi İstanbul'a geldi. Sefaköy'de oturan bir Türkistanlı hemşehrimizin daveti üzerine gelen ekip Süleymaniye kültür Merkezinde bir konser verdi. Ertesi gün derneğimizi ziyaret eden gruba, derneğimiz tarafından öğle yemeği verildi. Zeytinburnu Belediye Başkanı Hasan Yılmaz, derneğimize bir adet otobüs tahsis etti. İstanbul'un tarihi ve turistik yerleri, Derneğimizin Genel Sekreteri Kadir Ahan başkanlığında gezdirildi. Tarihi ve turistik yerler hakkında ayrıntılı bilgi verildi. Cankurtaran Öğretmen Evindeki öğle yemeğinde, Grup Başkanı Mehmet İsa Bey Konuşma yaptı. Konuşmasında İstanbul'u tanımaktan büyük memnunluk duyduklarını dile getirdi. en kısa zamanda ekibi daha güzel hazırlayarak tekrar Türkiye'ye geleceklerini, Orta asya Müziğini ve Folklorunu tanıtacaklarını söyledi.

Gurup Zeytinburnu'ndaki vefakar Türkistanlılar tarafından misafir edildi. Zaman zaman evlerde konserler vererek, Kazakistan'a geri döndüler.

Hacı Adaylarına İstanbul Gezisi

1992 hacı döneminde Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye gelen hacı adaylarına derneğimiz bünyesinde 3 gün süren Türkiye'yi tanıtıcı bilgiler verildi. Slayt gösterileri yapıldı. Zeytinburnu Belediye Başkanı Sayın Hasan Yılmaz'ın katkıları ile otobüsler temin edilerek İstanbul'un tarihi turistik yerleri Dernek Genel Sekreteri Kadir Ahan tarafından gezdirildi. Ziyaretçiler Topkapı sarayındaki eserleri incelerken hayranlıklarını dile getirmekten kendilerini alamadılar.

Hacı adayları daha sonra Sultahmet camii, Türk İslam Eserleri müzesi, Ayasofya müzesi, Eyüpsultanı gezdiler. Gezi esnasında hacı adayları Türk İslam mimarisinin muhteşemliği karşısında adete dondular. Eyüpsultan'da hacı adaylarına derneğimiz tarafından yemek verildi. Hacı adayları İstanbul'un incisi boğaza götürüldü. Emirgan'da bir çay molası verildi. Günün yorgunluğunu hacı adayları Emirgan'da boğaz manzarası içerisinde attılar.

KAZAKİSTAN

Geniş bozkırları içine alan Kazakistan'ın en önemli meselelerinden birini yol sorunu oluşturur. Demiryolları 1913'te 2.042 km. iken, 1929'da 3.688 km. ve 1935'te 5.844 km'yi bulmuştur. Seyr-üsefere elverişli su yolları 3.603 km. olup, 1.131 km'lik bir kısımdan sal için istifade edilmektedir. Önemli merkezleri birbirine bağlayan havayolları 1935'te 3500 km'lik bir mesafeyi içine alıyordu.

Tarih. Kazakistan'da palerolitik devri eserlerine tesadüf edilmemektedir. Henüz iyice araştırılmamakla beraber, Ak-Tübe, aday, Kazalı, Sagız-Kustanay, Mangışlak ve Türkistan'da mühim miktarda neolitik devri eserlerine rastlanmıştır. Tunç devri daha iyi araştırılmış olup (yarı-göçebe hayata ait malzeme, ilkel ziraat, hayvan besleme, av vb.) elde edilen malzeme içeriği itibarı ile, Sibirya (Minusin), orta ve aşağı Volga ile Karadeniz'in kuzey kısmında aynı devir malzemesine benzer. Atlı kavimler kültürüne ait İskit ve Sarmat mezarlıklarına rastlanır. Nisbeten yeni olan eski Türk mezarı tipine daha çok rastlanır.

Asya ile Avrupa arasındaki bozkırlarda bulunan Kazakistan, asırlardan beri çeşitli kavim ve kabileler için bir geçit sahası görevinde bulunmuştur. Hunlar (miladın ilk seneleri), türkler (6.-8 asırlar), türkler ve moğollar (13.-14. asırlar) buralarda dolaştıkları gibi, daha sonraları burasını kendilerine vatan edinmemiş olan Türk kavmi birliklerinde Noğaylar (Güney Volga, Ural ve Emba boylarından Kafkasya ve Kırım bozkırlarına) ve Özbekler (Turgay Irgız ve işim sahalarından Orta Asya'ya dışarıya göç etmişlerdir. Kazakistan bozkırlarını doğudan batıya ve batıdan doğuya doğru dolaşan son yabancı kavim kalmuklar olmuştur.

Kazakistan'ın asıl nüfusunu oluşturan Kazaklar tarihi bir kavim olmayıp, çeşitli devirlerde bu geniş bozkırlardan göç eden Türk kavimlerinin buralarda kalan bakiyelerinin birleşmesi ve sonradan Sibirya kavimleri ile moğol ve kalmukların bir kısmını içine almak suretiyle, oluşmuş bir Türk kavmidir.

Abu'l Hayr Han'ın idaresi altında bulunan özbek uruğlarının bir kısmı, dahili anlaşmazlıklar yüzünden, bilhassa Abu'l Hayr Han'ın oğlu Şeyh Haydar zamanında, esas kütleden ayrılmış ve Cuci sülalesinden Barak han'ın oğulları Kirey ile Canibek idaresinde, doğuya doğru göç ederek, İsen-Buğa Han'a tabi araziye yerleşmişlerdir. Daha sonra, diğer bazı uruğlarında bunları takip etmesi ile, 1465'te 200.000 kişilik bir Kazak topluluğu meydana çıkmıştır. Çok geçmeden, diğer Türk boyları ile moğol uruğlarından Nayman, Calayır ve Duglatlatlarında katılımı ile, Kazak birliği bir milyonlu bir kütle haline gelmiştir. Bunların bir kısmı Canibek'in oğlu Kasım han'ın idaresinde, kuzeybatıya doğru Ural'a kadar uzanan araziye göç ediyor.

Kasım han, Burunduruk'u saf dışı bırakarak, Kazakların hepsini kendi hakimiyeti altında birleştirmeyi başarıyor ve 300.000 kişilik bir ordu oluşturuyor. Kasım Han'ın 1520'de ölümü ile bir müddet için gevşemiş olan bu birlik. Kasım'ın oğlu ak-Nazar han zamanında tekrar kuvvetleniyor (1569'da müthiş İvan'ın elçisi Semen Maltsov Ak-Nazar Han'ın Nogaylar üzerine yaptığı bir seferi kaydediyor). bunun oğlu Şıgay zamanında da bu kuvvetli durum devam ediyor. şıgay Han'ın oğlu ve halefi olan Tevkel (Tevekkel) Han'ın 1594'ta esir düşen yeğenini kurtarmak için ruslar ile müzakereleri

mali ile birlikte aileden ayrılmasını önlemek üzere, onun kocasının kardeşlerinden biri ile evlenmesi (amenger) şarttır. Göçebe hayatın düzeni eski örf ve geleneklerin korunmasına dayandığı için Kazaklar bunların muhafazasına çok dikkat ederler.

Tevka Han'ın ölümünü müteakip, Kazaklar her taraftan komşularının hücumlarına maruz kalmışlardır. Kalmuklar 1723'te Sayrım, Taşkent ve Türkistan'ı zaptetmişlerdir. Kalmuk hakimi Galdan-Tseren bütün güney Kazakistan'ı eline geçirmiş ve bu vaziyet 1758'de bunların Çinliler tarafından mağlup edilmesine kadar, devam etmiştir. Dışarıdan gelen bu hücum ve yağmalarla bir de bu huzursuzluğun bir neticesi olan hayvan telefatı eklenmiştir. Dışarıdan gelen bu hucüm ve yağmalara bir de huzursuzluğun bir neticesi olan hayvan telefatı eklenmişti Büyük-Ordu Cungar hakimiyetini kabul etmiş, orta ve küçük-Ordular batıya doğru göç ederek Kalmuk ve Başkırtları geri atmışlardır. Bu iki ordu arasında dahili anlaşmazlıklar çıkmış bir müddet için, her iki ordunun hanı olarak, Abu'l Hayr Han seçilmiş ve beyaz at kesilmek suretiyle ordular arasında bir birleşme sağlandı ise de bu anlaşma gerçekleşmemiş, küçük-Ordu hanı Abu'l Hayr ile Orta-Ordu hanı Şemaka arasında tekrar mücadele başlamıştır.

18. asırda ruslar asya'da büyük ilerlemeler kaydediyorlar. Sibirya yolu üzerindeki bölgeleri ellerine geçirmek fikrini verdi ve Petro I.bozkırlara doğru harekete geçti. Daha evvelce Uralsk (1622) ve (Guryev (1640) kaleleri inşa edilmiş ve buralara mühim miktarda rus askeri kolanisi (Ural-Yayık kazakları) yerleştirilmiş idi. Bunlara Omsk (1717), Semipalat (1718) ve Yukarı-kameneforsk (1720) kaleleri ilave edildi.

Dış ve iç düşmanları ile başa çıkamayan abu'l Hayr ruslardan yardım istedi ve Küçük Ordu 1731'de rus tabiyetini kabul etti. Bu anlaşma tamamiyle uygulanmamış ruslara birçok önemli yerlere müstahkem mevkiler kurmak imkanını vermiştir. 1734'te Orta-Ordu ve 1738'de büyük-Ordu rus tabiyetine geçti. Bu tabiiyet anlaşmaları daha çok o andaki sıkışık durumdan kurtulmak için, bir çare gibi görülmekte ve bilhassa hanların şahsi menfaatleri ile ilgili idi. Kazak halkının büyük bölümü bu anlaşmaları hiç bir zaman tasvip etmemiştir.

1738'de Orta-Ordu hanı Şemaka ölünce, Abu'l Hayr bunları kendi nufüzu altına almaya başarır ve han olarak, kendi oğlu Abu'l Muhammed Sultan'ı seçtirdi. 1739'da yeni han ruslara sadakatini bildirdi. Fakat Orta - Ordu Kazaklarının önemli bir kısmı ruslardan ayrılarak, Türkistan'a hücum etti ve başta Çungarlar ve sonra Çinliler ile anlaştılar. Abu'l Hayr ölünce ruslar yerine oğlu Nur Ali'yi geçirmek istediler; Kazaklar ise kendilerine Kayp Han'ın oğlu Bakay Sultan'ı han seçtiler. Bu karışıklık sırasında, Kazakların itaat altına alınmasında çok önemli rol oynamış olan Orenburg (1745) kalesi inşa edildi. 1753'te Ural bölgesinde çıkan isyan (Batır-Şah isyanı) ruslar tarafından ve bastırıldı ve neticede 50.000 kadar Başkırt, kaçarak, Kazaklara katıldılar. 1772-1775 Pugaçeve isyanına birçok Kazak boyları iştirak etti; önemli mevkiler yakılıp, yıkıldı. 3000 kadar rus, esir olarak, bozkırlara götürüldü. Volga havzası ve civarındaki Türklerin büyük bir kısmının katılmış olduğu bu isyandan sonra, katerina II. 1782'de Orta-Ordu

reyi ruslar tamamiyle ellerine almışlar, yalnız mahkeme işleri üç sene müddetle seçilen Kazak hakimlerine (biy) bırakılarak, önce vergiden muaf tutulmuş olan sultan'larda 1885'ten. itibaren, bu haklarından mahrum edilmişlerdir.

Rus hükümetinin gütüğü uzun vadeli siyaseti Kazakları gittikçe artan bir iktisadi basınç altına alıyordu. Rusya'daki türkler arasında başlamış olan milli hareket, Kazak bozkırlarını da sardı. Kazak köylerinde ilk tahsil için lüzumlu tedbirleri başvurulduğu gibi, Kazak gençlerinin önemli bir kısmı kuzey türklerinin Ufa, Orenburg, Kazan, Tyrosk ve başka şehirlerindeki okullarına devama başladı. Böylece ilk Kazak aydın- öğretmen zümresi meydana geldi. 1905 inkılabı halka bazı kolaylıklar getirdi. Birinci ve ikinci Duma (Rusya Parlementosu)'ya Kazak yetkilileri de katıldılar. 1906'dan itibaren ilk Kazak gazete ve mecmuaları yayına başladı. Birinci cihan harbi sırasında askeri ihtiyaçlar için kazakların hayvanlarının gasp edilmesi ve 1916 yazında evvelce askeri hizmetlere celbi için alınan kararın uygulanmasına başlar-başlamaz, bozkırların sükuneti tekrar bozuldu. Bu isyan önemli askeri kuvvetlerin celbi kanlı bir şekilde bastırıldı. Ancak memleketin çöl kısmındaki harekat, Aman geldi İman İdareminde, 1917 inkılabına kadar tutunabildi.

Inkılaptan sonra ilk seçimlerde her tarafta milliyetçiler kazandılar ve idareyi ellerinden aldılar. 1917'de Ak-Tübe ve Uralsk kongereleri ile Orenburg'da toplanmış olan genel Kazak kurultayı memleketin teşkilatlandırılması hakkında bir çokönemli kararlar aldı ve Kazakların milli partisi olan Alaş partisi teşekkül etti. Dahili harp sırasında alaş partisi, Alaş-Ordu ismi altında, Sır-Derya ile Yedi - Su eyaletleri hariç, bütün Kazakistan'ın istiklalini ilan etti. Bükeyhan idaresine Kazakistan hükumetini kurdu (ağustos 1917). Yeni kurulmuş olan bu hükümetin bir taraftan beyaz ve diğer taraftan kızıl kuvvetlere karşı uzun süre karşı koyması beklenemezdi. Nihayet 1919 temmuzunda Alaş-Ordu dağılarak, yerine 20 Ağustos 1919'da Kazakistan Nuhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. 1921 yılında, 1916 isyanını takiben Kazakların elinden alınarak, ruslara verilmiş olan arazi eski sahiplerine iade edildi. 1924'te orta Asya'da milli hudutların tayini ile bir kısım arazi Kazakistan'a ilhak olundu. 1925'te cumhuriyetin merkezi Orenburg'dan Kızıl-Orduya nakledildi. 1929 ise, merkez daha şarkta olan Alma-Ata'ya taşındı. 1927-1928 yıllarında Kazakistan idari bölgelere ayırarak yeni iktisadi merkezler oluşturuldu. Kazak zenginlerinin elindeki arazi ve mal gasp edildi. Bu yeni iktisadi ayrılmada Kazakların bütün sınıfları çok büyük sıkıntılara maruz kaldılar. 1936'da Sovyetler birliğinin azası sıfatı ile, Kazakistan'a tekrar yeni bir düzen verilmiştir.

Maarif. Kazakların büyük bir kısmının göçeme ve yarı göçebe hayat sürmesi, geniş bozkırlarda dağınık bir halde ve idare merkezlerinden uzak olması ve kültür merkezlerine nazaran çok geri bulunuyordu. İdareyi ellerinde bulundu-

gençlerinden seçiliyordu. Kazakistan'ın teşekkülü ile öğretmen kadrosunun yüksek tahsil görmüş gençlerden yetiştirme işi ele alınmıştır. 1934 yılı başında Alma-Ata'da fizik-matematik, kimya ve biyoloji fakültelerini içine alan bir devlet üniversitesi açılmıştır. Bundan başka 1935'te çeşitli sahalar için 21 yüksek okul (6.159 öğrencien 3.576'sı kazak), 26 teknik okul (5855 öğrenci) iki pedagoji enstitüsü (852 öğrenci) ve 4 öğretmen enstitüsü (542 öğrenci) bulunuyordu. Mevcut 18 araştırma müesesesinin en önemlileri rus akademesi ile diğer cemiyetlerin Kazakistan'daki şubeleri teşkil etmektedir. 1934 yılında Kazakistan'da 178.545 kitabı bulunan 87 kütüphane var idi. bunlara bir de göçebe bölgeler için tertip edilen 53 kütüphane ilave edilmiştir. Alma-Ata'da pedagoji okulunda, kütüphaneciler yetiştirmek üzere, özel kurslar açılmıştır.

Kazak matbuatı ile Kazak dilinde yapılan yayınlar Kazakların milli hareketlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Kazak dilinde yapılan yayınlar Kazakların milli hareketlerini İbrahim tarafından 1906-1907 arasında, yayınlanmıştır. 1907'de bir tek sayısı çıkan Kazak gaziti (Troysk) ile misyonarlar cemiyeti tarafından çıkarılan Dala (Omsk) gazetisi yayınlanmıştır. Kazak hayatında çok önemli bir rol oynamış olan Ay-Kap (TrysK7 mecmuası iki haftada bir nüsha çıkmak üzere, 1916 yılına kadar devam etmiştir. Aynı sene içinde çıkmaya başlayıp iki senede ancak üç sayısı çıkan Kazakistan (Uralsk) gazetisini takiben, 1913'te kazakların en ciddi gazetelerinden olan kazar (Orenburg) gazetesinin payına başlanmış ve aynı sene kazak ve kuzey türkçesi şivelerinde, haftada üç defta İşim Dalası (Kızılcar) gazetesi yayınlanmıştır. 1916-1917 arasında Taşkent'te haftalık Alaş gazetesi çıkmıştır. 1917-1925 yıllarında Kazak dilinde 43 gazete ve mecmua yayınlanmıştır. 1933'te kazakistan'da çıkan 238 gazetesinin 88'i Kazak dilinde idi. 1931-1933 yılları arasında 12.191 kitap (15.038.900 nüsha) yayınlanmış olup, bunun 1.047'si (12.536.200 nüsha) kazak dilinde yayınlanmıştır.

Kazak dili türk dilinin bir şivesi olup, türk şivelerinin kuzeybatı furubunu dahil bulunmaktadır. Türk şive birlikleri arasında en geniş saha işgal eden Kazak şivesi, sınır sahalarında diğer tük şiveleri ile karşılıklı etkilerinin oluşturduğu bazı ağız farkları haricinde, ses, ek ve kelime hazinesi bakımından, bir birlik teşkil etmektedir. Kazak şivesi, kazak kavminin hayat şartları içinde, serbest bir etki imkanı bulmuş ne yazı dili ve ne de yazı kaideleri baskısına maruz kalmamıştır. kazakistan'da halkın büyük bir kısmını kendi ek etkisi altında bulundurabilecek kültür merkezleri oluşturulmamış olduğundan, dini tedrisat küçük bir zümrenin dışına çıkmamıştır ve dolayısı ile arapça ile farsçanın tesiri, Orta asya ve Anadolu ile kıyaslanamayacak derecede azdır. Kazakçaya geçmiş olan yabancı kelimeler ancak kulak vasıtası ile girmiş olduğundan, bunlar Kazak ve ses kaidelerine tamammiyle uymuş bulunmaktadır. Kazak şivesi ünlü ve ünsüzlerin uyumu bakımından, yazı dili geleneğine sahip bütün türk şivelerinden daha fazla etkilemiştir. telafuz bakımından, kelime başındaki ünlülerden e ve o seslerini yarı diftong ile ve uo şeklinde, ilk hecedeki e sesinin kapalı ê halinde telaffuzu ile ünsüzlerden genel türkçedeki ş yerine s ve ç yerine ş ile ünsüzlerin daha çok ünsüz uyumuna maruz kalması söylemeye değer.

Kazakların yazılı edebiyatı 19. asırda ikinci yarısından itibaren başlar. O zamana kadar yalnız halk edebiyatı var idi. Bu güzel edebiyat, zenginliği ve kendisine mahsus özellikleri ile, çok erkenden dik-

canlandıran eski kahramanlık konuları - kazak destanının güzel örneklerini oluşturur (Koblandı, Ediğe, Şora-Batır vb.) Halk edebiyatının daha yaygın olan şekil, büyük bir hünerle Kazak hayatını tasvir eden ve gençliğin kendi hakları için yaptığı mücadeleyi anlatan lirik şiirdir (Kozı-Karpeş men bayan vb.) Kazak halk edebiyatı, aynı zamanda, Kazakların içtimai hayatını araştırma bakımından en kıymetli malzeme vermektedir. Defin merasimlerinde baksı'ların icra ettikleri şaman duaları, düğün şarkıları. gelin uğurlaması vb. ile iki şair (akın) arasında karşılıklı söylenmek suretiyle yapılmakta olan şiir müsabakası - kazak halkının keder ve sevinçlerinin asırlar boyunca tercümanı olagelmiştir.

Yazılı edebiyat islam Te'siri ile başlamış ve bunun en yaygın örneklerini dini kahramanların hayatları ile ilgili konular oluşturmuştur. Kazakların maarif tarihi ile ilgili olarak, bu eserlerin önemli bir kısmı kuzey türk okullarında okumuş olan kazaklar tarafından ve kısmen kuzey türkçesinden tercüme yolu ile oluşturulmuş olduğundan, bu eserlerin dil ve önemli ölçüde kuzey türkçesi tesiri altında bulunmaktadır. Kazakistan'ın istilası iktisadi ve siyasi baskı ve bunların oluşturduğu isyanlar-bir kavmin iç bünyesini sarsan bu değişiklikler, tabiatiyle, onun edebiyatına da tesir etmiştir. Bu devrin şairi olup Cihangir han'a karşı isyanı idare edenlerden Mehmet Ötemiş'in mücadele atişi ile kaleme alınmış olan şiirleri meşhurdur. Bunu takip eden yıllarda, mücadelenin Kazakların aleyhine dönmesi ile, esas motif olarak, istikbale karşı ümitsizlik, eski devrin, eski örf ve adetlerin ve genellikle esik hayat tarzının idealleşmesi ve düşman ile iş-birliği yapanlara karşı lanet edebiyatta yer alıyor. Armanbet, Şortanbay, Ebubekir, Şangerey, Murat ve İselay bu devrin başlıca şairleidir.

19. asrın sonları ile 20. asın başlarında Kazak milli edebiyatı doğmuştur. semipalat eyaletinde Cengiz dağlarında göçebe hayatı süren Tobıktı boyunda dünyaya gelen ve Kazak klasik edebiyatının kurucusu olan şaur Abay (İbrahim) Kunanbay (1845-1904) ile başlayan bu milli edebiyat, A. Baytursun Miryakub Dulat, Huday-Bergen ve Ömer Karaş ile devam eder. Milli uyanış devri olarak tavsif edilebilecek olan bu devir edebiyatı, yalnız eski hayatı idealleştirmekle kalmıyor, Kazakların içinde bulundukları ağır durumdan kurtulmaları için yeni yollar da gösteriyordu. Bilhassa Uyan Kazak müellefi M.Dulat, düşmana karşı milli hisler hisleri körükleyen, rus göçüne karşı koyabilmek için, kazakların birleşmeğe davet eden kuvvetli bir fikir adamı ve edip olarak ortaya çıkmıştır ki, gerek kendisi, gerek eserleri rus hukümeti tarafından devamlı olarak takip edilmiştir. Bunlara daha genç olanlardan Mağcan Cumabay, Sabit Dönentay, Ahmed Mamet, Sultan Mahmud Toraygır, Beyimbet Meyli ve Saken Seyfulla katıldılar ve milliyetçilik, islamiyet ve ferdiyet esasında, içtimai konular ve bilhassa rusların baskısı sorunları ele alındı. Bunlar kazakları kültüre, birleşmeye uruglar arasındaki anlaşmazlıklardan vazgeçmeye davet ediyorlar ve eski zamanların güzel hatırları perdesine genel menfaatleri aksettiriyorlardı. Fikir bakımından bu devirde Dulat ve Baytursun hakim bulunuyorlar ve milliyetçi aydınların başında Kazak edebiyatının ruhunu teşkil ediyorlardı. Diğerleri ise, onlara benzemeye çalışıyorlardı. Bu etkinin en parlak devri - 1917 şubat inkılabından bolşeviklerin iş başına gelmesine kadar geçen zamandır. Bu devir nesirlerden muhtar Avez (kara-Kvz, enlik-Kabek, Tüngi sarın piyesleri) ve G. Aymaut (Kartkoca romanı, Kızıl-Bike, Eles,

mıştır. Aymaut daha başka bir yol takip eder; bugünkü konuları ele almakla beraber, hep fakir kazaklar ile aydınları tasör eder ve onlar yoluyla milliyetçi fikirleri ileri sürer. 1915'te Şura hikayeti ile tanınmış olan Beyimbet Meyi son devirde, şair tiyatrocu ve hikayeci olarak meydana çıkmıştır. Konuları eski Kazak hayatı, dahile harp ve son devir içtimai sorunları olan, 12 piyes yazmıştır. (aman geldi, Bizdin cigitter v.b) Fakat bütün bu çalışmalarda hep idealist milliyetçidir.

Magcan Cumabay açıkça faal bir milliyetçi olarak kalmıştır. İnkılabın ilk senelerinde bütün doğunun batıya karşı birleşmesini konu olarak almış, fakat sonraları, sovyet siyasetinin cebri ve baskısı altında tasavvufla karışık bir şekli dönmüştür. Hatta 1927'de meşhur "90" adlı (90'nın hatarı için 10'u feda etmek) şiirini yazmış olmakla beraber, kavminin sarsılmaz ve hür çocuğu kelemini kendi milletine karşı kullanamamıştır. Bunları kabalık bir genç nesil takip eder ki, onlar zamanın şartlarına uyarak, bilhassa Kazak köylüsü ile yoksullar ve işçiler üzerinde durmakta ve milli olmaktan ziyade, sınıf menfaatleri ve munafeteretini gözetmektedirler.

Bu son devir kazak edebiyatının mühim bir kısmını rusçadan tercüme eserler oluşturur. Bundan dolayı Kazakistan'ın kültür manzarasını şimdilik sovyet alemindeki manzaradan pek farkı yoktur.

Kazak tiyatrosunun temeli Kazak hayatını anlatan halk edebiyatı ve folkloruna dayanır. Eski halk şiirinin bir çeşidi olup, bütün halk bayramlarında ve toplantılarında eksik olmayan aytıs tiyatro unsurları ve dramatik tezatlar ile dolu bulunmaktadır. Sözlerini karşılıklı söyleyen şairlerin karşılaşmasında çok defa dinleyiciler de katılırlar. Kazak muhitinde tiyatro yerini tutan bu müsabakalara asıl kazak tiyatrosunun bir başlangıcı olarak bakmak mümkündür. Bugünkü manada tiyatro ise, ancak son devirlerde oluşmuştur. Bugün bütün eyalet merkezlerinde genç kazak sahen severleri tarafından tiyatrolar oluşturulmuştur. İlk devlet tiyatrosu 1926'da Kızıl-Ordu'da meydana gelmiştir. Kazakların emektar sanatkarları Şanı, Umurzak, Kuanışlbay, Şam, Kocamkul vb. burada yetişmişlerdir. Tiyatro ile birlikte tiyatro eserleri de meydana getirilmiş ve vaziyet şartı dolayısıyla rusça eserlerden tercümelerden de sahneye konulmaya başlanmıştır. 1939 yılında Kazakistan'da 26 tiyatro mevcut olup bunun 14'ü Kazaklara ait idi.

Devlet tiyatro okulu yanında, 1933'te devlet müzik okulu açılmış ve müzik dili tiyatro kısa bir zamanda halk arasında büyük bir rağbet kazanmıştır. Kazak halk motifleri ile oluşturulan müzikli tiyatro ve ses sanatkarları Kazak operasanın temelini atmışlar ve 1936'da kazak orkestrası refaketine, çeşitli merkezlerde Calbır ve Kız-Cibek piyesleri başarıyla sahneye konulmuştur.

Kazak hayatı ile kazak müziği birbirine çok bağlıdır. Yalnız örf ve geleneklerle ilgili düğün, mevlid gibi merasimlerde değil, hatta ciddi iş toplantılarında çok defa müzik gösterileri yapılırdı. Lirik şiirlere şarkılar (ölen) bunu kendisine meslek edinenler (ölenşi) tarafından söylendiği gibi, geçmiş olayları anlatan parçalar (cır) da bunun ustası (cırşı) tarafından icra edilir, *terbiyevi şarkılar (tarme) ile bir*de karşılıklı söyleyen şarkıcıları (akın) müsabakası halk arasında büyük bir rağbet görür ve dikkatle takip edilirdi. Şarkı tek ton üzerinde kalır ve geçmeler nadirdir. Kazak makamlarında ahenk çok çeşitlidir ve ölçü vurgu ile ilgili olup, sıksık değişir. Şarkıcılardan Kurmangazi, Devlet-Kirey, Muserale alikey, Taz-bala, Arcacan v.b. meşhurdur.

Son zamanlarda kazak müzik eserleri

man, Calayır ve Duglat adalarında kalmıştır. Bu ile, Kazak birliği bir milyonlu bir kütle haline gelmiştir. Bunların bir kısmı Canibek'in oğlu Kasım han'ın idaresinde, kuzeybatıya doğru Ural'a kadar uzanan araziye göç ediyor.

Kasım han, Burunduruk'u saf dışı bırakarak, Kazakların hepsini kendi hakimiyeti altında birleştirmeyi başarıyor ve 300.000 kişilik bir ordu oluşturuyor. Kasım Han'ın 1520'de ölümü ile bir müddet için gevşemiş olan bu birlik. Kasım'ın oğlu ak-Nazar han zamanında tekrar kuvvetleniyor (1569'da müthiş İvan'ın elçisi Semen Maltsov Ak-Nazar Han'ın Nogaylar üzerine yaptığı bir seferi kaydediyor). bunun oğlu Şıgay zamanında da bu kuvvetli durum devam ediyor. şıgay Han'ın oğlu ve halefi olan Tevkel (Tevekkel) Han'ın 1594'ta esir düşen yeğenini kurtarmak için ruslar ile müzakereleri olduğu malumdur. Tevkel zamanında Kazaklar Maveraünnehre başarılı bir sefer yapılıyor. Taşkent'in işgali ve bozkırların idare merkezi haline getirilmesi bu zamana rast geldiği gibi, Kazakların üç ordu (cüz-yüz) halinde teşkilatlandırılması da bu zamana rast geldiği gerçektir. Büyük ordu (Ulu-cüz)-doğuda, Balkaş sahilleri, Çu, Talas, İli ve diğer nehir boyları ile Ala-tav'a kadar, Tiyan-Şan vadilerinde dolaşan ve başlıca Calayır, Duglat ve Adban uruğlarını, Küçük-Ordu (kiçi-cüz)-batıda, Batı Kazakistan nehirleri Hazar denizinin kuzey sahili, Sır Derya'nın aşağı kısmı ile Ural'a kadar Ak-Tübe ve Kustanay bölgelerinde göç eden Aım-Uli, Bay-Uli. Cedi-Uruğ Çu, Sır-Derya'nlın ortu kısmı Tobol, İşim ve İrtiş boyları ile Taşkent ve Türkistan şehirlerine göç eden Argu Kıpçak ve uvak-Kirey uruğlarını içine alıyordu. Orta ordu merkezi bir durumda olup., diğer ordulara hakim bir vaziyette bulunuyor ve büyük han Taşkent'te ikamet ediyordu.

Tevkel Han'ın kardeşi İşim Han'ın zamanı Kazaklara hücum eden Cungarlara karşı mücadele ile geçmiştir. İşim Han'ın kardeşi Cihargir (Yangır Sultan) idaresi altındaki kazak kuvvetleri Cungar tehlikesini yok etmiştir. Cihangir'in oğlu Tevka Han, her üç ordunun hakimi sıfatı ile, 1964'te bir rus ve bir kalmuk elçisini kabul etmiştir. Tevka Han Kazakların idaresini kanuni esaslara göre tanzim eden bir han olarak tanınmaktadır. Onun zamanında her üç ordunun, yaylak, kışlak, otlak olmak üzere, işgal edeceği sahalar tesbit edilerek, her birine ayrı-ayrı damgalar veriliyor; idare başına gelecek kimseler için seçim usulleri ile her sene belirli bir ay içinde bütün kazak yetkilileri toplanarak, devlet işlerine halletmek üzere kurultay toplanıyor. Kazakların idaresi beylerin (türe, bey, ak-şüyek, beyaz kemik) elinde olup, hanlar bunlar arasından seçiliyor ve hanların oğul ve akrabaları (sultan) hannamına, memleketin ayrı kısımlarını idare ediyorlardı. Han ve beyler yanında, davaları örf ve geleneğe göre hakimler (biy-bey) ve ayrı kabile ve boyların başında ise, ihtiyarlar (ak sakal) bulunuyordu. Halkın manevi ihtiyaçlarına, çok defa nufüz ve mal sahibi olan seyyidler (hoca) ile işan, şeyh, imamlar bakardı. Harp esirleri (kul) köle olarak, çalıştırıldıkları gibi, sahipleri tarafından başkalarına da satılabilirlerdi. Fakirleşmiş Kazaklar da, mali borçlarını ödeyinceye kadar köle vaziyetine sokulmaktaydı. Kan davası ancak bunun bahasını (kün) ödemekle serbest bırakılırdı. Evlenirken erkek tarafından kıza verilen mal (kalım), evlenenlerin durumuna göre önceden tesbit ediliyor ve ancak tayin edilen miktar ödendikten sonra evleniliyordu. Gelin erkeğin evine kendisi için ödenmiş olan malı birlikte getirir ve ona kendisi tasarruf eder. Erkeğin ölümü halinde, kadının

önemli bir kısmı ruslardan ayrılarak, Türkistan'a hücum etti ve başta Çungarlar ve sonra Çinliler ile anlaştılar. Abu'l Hayr ölünce ruslar yerine oğlu Nur Ali'yi geçirmek istediler; Kazaklar ise kendilerine Kayp Han'ın oğlu Bakay Sultan'ı han seçtiler. Bu karışıklık sırasında, Kazakların itaat altına alınmasında çok önemli rol oynamış olan Orenburg (1745) kalesi inşa edildi. 1753'te Ural bölgesinde çıkan isyan (Batır-Şah isyanı) ruslar tarafından ve bastırıldı ve neticede 50.000 kadar Başkırt, kaçarak, Kazaklara katıldılar. 1772-1775 Pugaçeve isyanına birçok Kazak boyları iştirak etti; önemli mevkiler yakılıp, yıkıldı. 3000 kadar rus, esir olarak, bozkırlara götürüldü. Volga havzası ve civarındaki Türklerin büyük bir kısmının katılmış olduğu bu isyandan sonra, katerina II. 1782'de Orenburg'da küçük-Ordu işlerine bakan ayrı bir idare kurarak, Kazaklar için bazı haklar tanıdı; camiler, kervansaraylar inşa edildi. Fakat bu tebirler de bozkırların teskinine yeterli gelmedi. 1784-1785 yıllarında ruslar iki defa kazaklara karşı sefer açtılar. Kazakların genel kurultayı toplanarak, Nur-ali Han'ın düşmanı olan Sarım-Batır reis seçildi ve Abu'l Hayr neslinden han seçilmemek şartı ile rustabiiyeti kurultayca kabul edildi. Halkın eski örf ve geleneklerine uygun kanunlar yapıldı. 1790'da Nur-Ali'nin oğlu İşim'i tayin ettiler Bunun üzerine Sarım-Batır idaresi altında çıkan isyanda İşim Han öldürüldü. Bu isyan bu defa harici düşman karşı mücadele olmaktan çıkarak, dahili bir çarpışma şeklini aldı ve 1801'de kazakların bir kısmı (7000 hane) Ural'a göç ederek burada yeni bir "Bükey-Ordusu" oluşturuldu. Bundan sonra ruslar tarafından tayin edilen Ay-Çorak kendi arzusu ile geri çekildi ve yerine getirilen Can-Türe 1805'te öldürüldü. 1812'de ruslar tarafından hazırlanan bir mizamname ile Orta-Doğu'da hanlık büs-bütün kaldırıldı. Esas idari birlik olarak köy (200 çadır bir köy ve 2000 çadır bir kaza itibar edilmiştir) kabul edilmiştir. Mevcut kazalar iki eyalette (Karkaralı ve Kökce-tav taplanıyor ve bunların başına, seçim yolu ile büyük sultanlar geçiriliyordu. Bunların yanında 3 rus ve 2 kazaktan ortaklaşa bir fikir alış verişin serbest olduğu meclis kuruldu. Adli işler ise, kazak biy'lerine bırakılıyor ve bu vesileye önemli yerlere rus koloniler yerleştiriyordu. 1824'te Küçü-Ordu için de buna benzer bir düzenleme oluşturulmuş ve burada hanlık kaldırılarak, memleket 3 merkeze bağlandı.

Çinlilerin kuvvetlerini kaybederek, Orta Asya'da bir önemi kalmaması üzerine, kokandların baskısı altında kalan Büyük-Ordu da 1845'te resmen rus tabiiyetini kabul etti ve 1847'de bunlar içinde diğer ordularda olduğu gibi, bir düzenleme uygulandı. 1834-1838 yıllarında Ulu-Tav ve Ak-Tav'a kadar ilerlemiş olan rus ileri kolları, kazakları Kırgızalara karşı müdaffa bahanesi ile daha uzaklara götürülmüş oldu.

Kazakların kullanışlı arazilerinin ellerinden alınarak, buralara rus göçmenlerin yerleştirilmesi birçok mahalli isyanların çıkmasına sebep olmuş ise de (bunların önemlileri 1836'da ve 1847'de Ablay Han'ın torunu kenisara kasım ve bunun 847'de ölümünden sonra, oğlu Sadık'ın 1873'te kadar sürmüştür. 1838-1857 arasında devam eden isetay isyanlarıdır.) bunlar rus stratejik mevkilerinin daha içerilere kadar götürülmesinden başka bir netice vermemiştir.

1854'te yılında artık Kazak arazisinin idaresi rus hariciye nezaretinden çıkarılarak, hazine emlaki idaresine verilmiş ve ordular yeni teşekkül eden eyaletlere ayrılarak, valilerin idaresine geçmiştir. İda-

1936'da Sovyetler birliğinin azası sıfatı ile, Kazakistan'a tekrar yeni bir düzen verilmiştir.

Maarif. Kazakların büyük bir kısmının göçeme ve yarı göçebe hayat sürmesi, geniş bozkırlarda dağınık bir halde ve idare merkezlerinden uzak olması ve kültür merkezlerine nazaran çok geri bulunuyordu. İdareyi ellerinde bulundu-

ran ruslar başta olmak üzere, kazaklar güneyde-Maveraünnehr ile kuzeybatıda-olga havzası türkleri olmak üzere, komşularının etkisi altında kalmıştır. Kazan türklerinden Orenburg, Kazan ve Ufa yüksek mektepleri yanında Bilhassa Troysk şehrinde, eski Nakşbendi tarikatının yeni ve milliyetçi şeyhi Zeynullah Resul'ün şahsi teşebbüsü ile kazaklar için açılmış olan Resuliye medresesi, Kızılcar'da Hüsnüddin halfe, Veli ahund ve Aziz molla medreseleri ile arif Toymıt tarafından açılarak, seyyid Abdülcelil ile kardeşi Hasan Panamar tarafından idare edilen 150 talebelik medrese zikre değer. 1905'ten sonra Kazakistan'da yeni usul ile tedrisat yapan ilk mektepler açılmaya başlanmıştır. 1935 yılında Kazakistan'da 7.005 ilk mektep (484.421 talebe), 652 orta mektep (216.554 talebe) ve 123 lise (93.302 talebe) bulunuyordu. Evvelce pek az olan öğretmen kadosu kuzey türk gençleri ile bu mekteplerde okuyan Kazak

zakçaya geçmiş olan yabancı kelimeler ancak kulak vasıtası ile girmiş olduğundan, bunlar Kazak ve ses kaidelerine tamammiyle uymuş bulunmaktadır. Kazak şivesi ünlü ve ünsüzlerin uyumu bakımından, yazı dili geleneğine sahip bütün türk şivelerinden daha fazla etkilemiştir. telafuz bakımından, kelime başındaki ünlülerden e ve o seslerini yarı diftong ile ve uo şeklinde, ilk hecedeki e sesinin kapalı ê halinde telaffuzu ile ünsüzlerden genel türkçedeki ş yerine s ve ç yerine ş ile ünsüzlerin daha çok ünsüz uyumuna maruz kalması söylemeye değer.

Kazakların yazılı edebiyatı 19. asırda ikinci yarısından itibaren başlar. O zamana kadar yalnız halk edebiyatı var idi. Bu güzel edebiyat, zenginliği ve kendisine mahsus özellikleri ile, çok erkenden dikkati çekmiş ve bunun araştırılmasına, kazaklar da dahil olmak üzere birçok alimler katılmıştı. (Çokan Velihan, Divay, Baytursun, Şonan, Kemenger, Radloff, Melioransky, İlminski, Yudahin, Dereytskiy, Katrinskiy vb.)

Güzel söz söylemek Kazaklarda bir sanat haline gelmiştir. Bir çoklarının şiir okumaya yeteneği vadır. Kazak hikayecileri (şeşen) vak'aları dinleyicilerinin durumlarına ve meclistekilein düşüncelerine uygun bir şekilde anlatmasını da bilirler. Kazakların tarihini, Orta Asya ve Volga ve Kırım'daki kavimler ile olan ilişkileri

Saken Seyfulla katıldılar ve milliyetçilik, islamiyet ve ferdiyet esasında, içtimai konular ve bilhassa rusların baskısı sorunları ele alındı. Bunlar kazakları kültüre, birleşmeye uruglar arasındaki anlaşmazlıklardan vazgeçmeye davet ediyorlar ve eski zamanların güzel hatırları perdesine genel menfaatleri aksettiriyorlardı. Fikir bakımından bu devirde Dulat ve Baytursun hakim bulunuyorlar ve milliyetçi aydınların başında Kazak edebiyatının ruhunu teşkil ediyorlardı. Diğerleri ise, onlara benzemeye çalışıyorlardı. Bu etkinin en parlak devri - 1917 şubat inkılabından bolşeviklerin iş başına gelmesine kadar geçen zamandır. Bu devir nesirlerden muhtar Avez (kara-Kvz, enlik-Kabek, Tüngi sarın piyesleri) ve G. Aymaut (Kartkoca romanı, Kızıl-Bike, Eles, Konakeydin cazığı hikayeleri ve Serniyaz piyesi) ile şairlerden M.Cumabay, Toraygır ve Küli söylemeye değer. Bunlar ve kazak halkının ağır hayat şartlarından şikayet ile 1905 inkılabı ve 1916 isyanını idealleştiren Yusuf Kapey ve Esfendiyar Kobey bolşevik devrinin ilk senelerinde mevcut nizamı ister istemez kabul etmek zorunda kaldılar. M.Avez resmen bu cepheye geçmiş olmakla beraber hep milliyet yolunda devam etmiş yeni eserlerinde ve tenkid yazılarında da hep eski destani kahramanlar, aydın milliyetçileri tasvir ile konularını inkılaptan önce devirden al-

ilgili düğün, mevlid gibi merasimlerde değil, hatta ciddi iş toplantılarında çok defa müzik gösterileri yapılırdı. Lirik şiirlere şarkılar (ölen) bunu kendisine meslek edinenler (ölenşi) tarafından söylendiği gibi, geçmiş olayları anlatan parçalar (cır) da bunun ustası (cırşı) tarafından icra edilir, terbiyevi şarkılar (tarme) ile birde karşılıklı söyleyen şarkıcıları (akın) müsabakası halk arasında büyük bir rağbet görür ve dikkatle takip edilirdi. Şarkı tek ton üzerinde kalır ve geçmeler nadirdir. Kazak makamlarında ahenk çok çeşitlidir ve ölçü vurgu ile ilgili olup, sıksık değişir. Şarkıcılardan Kurmangazi, Devlet-Kirey, Muserale alikey, Taz-bala, Arcacan v.b. meşhurdur.

Son zamanlarda kazak müzik eserleri toplanmaya başlanmış ve 1936'da bunlardan 2000 parça tesbit edilmiş idi. 1933'te kurulmuş kazak müzikli tiyatrosunun bunların toplanmasında ve bunlardan tiyatro için yararlanılmasında önemli katkıları olmuştur. Kazak müzik aletlerinin başlıcaları şunlardır:

1- Dombra: Telli ve perdeli olup, bununla şarkıcılara refakat edilir.

2- Kopuz: telli ve yaylı bir alet olup, armut biçiminde bir gövde üzerine deve derisi gerilmesi ile meydana gelmiştir.

3- Sıbızgı: bir kaç delikli ağaçtan yapılmış bir kavaldır.

Türkistan'da Türkçülüğün Bazı Meseleleri

kimin oğlusen düşün! Gözünü aç, dünyayı gör, sönmekte olan ateşleri yak! Toprak altında yatan Atanı unutma! Sen Türk, esirliği kabul edebilecekmisin?" Fitrat, kendisinin "Temir sağanası" konulu sahne üstünde karanlığa, bulut, onlar arasında Temir'in ruhi nur içinde görünüyor. Temir komanda sesi ile, "Ben sizlere çok şeyler bıraktım. Ne olduki, bir zamanların şerefli ve cesur bir milletin evladları, şimdi başka bir milletin zulmü altında kalmış? Kimler, bağlarımdan kuşlarımı kaçırmakta? Atalar mirasından neler yaptınız? Sizlerden talep ediyorum, kalkınız! Sizlere emrediyorum, kalkınız, ülkeyi düzeltiniz! Evlatlarımın hür yaşamalarını temin ediniz! Eğer böyle yapmazsanız, ülke büyük bir mezarlık haline gelecek!" diye hitab ediyordu.

Türkistandaki Türkçülüğün karanlık günlerin yıldızı, şair Çolpan idi. Hürriyetçi, mücadeleci, kormaz, cazibeli, sevilen ve tesirli şair Çolpan her şeyden önce milliyetçiliği ileri sürüyordu. Ona göre, Türkçülüğün yaşaması için milli hürriyet kazanmak şarttır. Çolpan halkçı şair olduğu için halkını seviyor ve onun kuvvetine de inanıyordu. Milletinin mücadelesi hakkında aşağıdaki beyit ile fikir bildirmişti:

"Ulu,. kattık, ağdaruvcı bir küreş,

Yâbbar bolış, yâ yok bolış, yok yaraş!"

Çolpan'ın şiirleri sovyet rejimi tarafından 1938'den beri yasak edilmişti. Lakin, bugünde de her bir aydın gizli olarak, onun şiirlerini teksirlerle çoğaltarak okumaktadır.

Türkçülüğün yaşamasının esaslarından birisi Türk dilini himaye etmek meselesidir. Şair Elbek, Türk dilini korumak niyyetinde aşağıdaki şiirini yazmıştır:

"Munlu kuşum sayrab-sayrab kel anlat,

Kimler erür Türk tilini satğuci?

bülbül gibi sayrab turgan bu tilini,

Uyalmadan (utanmadan) bu ülkeden

atğucı?"

Türkçülüğün başka bir tesirli siması, şair Mağcan Cumabay idi. Onun Türkistandaki Türkçülüğü Osmanlı Türkçülüğü ile bağlanan hade görünüyor. İstanbul ve Anadolu toprakları yabancılar tarafından işgal edilen vakitte şair mağcan, kendisinin "Alısdağı bavrıma" (uzaktaki kardeşime) şiirini yazmıştı. O, yazmıştı:

"Alısta avır azab çekken bavrım. (Uzakta azap çekmekte olan kardeşim.)

Kuvarğan bayçeçekdey kepken bavrım. (Solmuş lâle haline düşmüş olan kardeşim.)

Şair, Osmanlı Türklerin Altay dağlarında birleşmeye davet ediyordu. Mağcan, bugüne kadar Türkistan Türkçülüğünün yüksek derecede tasvir edişi ile milletin saygısını kazanan, unutulma şairidir. O, "Türkistan" adlı şiirinde,

"türkistan ilk dünya esiği goy. (Türkistan iki dünyanın kapısı)

Türkistan er Türktün besiği goy. (Türkistan her Türkün beşiğidir.)

Tamaşa Türkistanday cerde tuvgan. (Temaşa Türkistan toprağında doğulan)

Türktün Tanrı berğen nesibi goy. (Tanrının Türk'e veren hisesidir.)

diye yazmıştır. Şair, Emir Temiri çok sevmişt. O, Temir adlı şiirinde,

"Kök tanrısı Tanrının tukumu çok, zatı yok. (Gök Tanrısı olan Tanrının tohumu yok, nesil yok.)

Cer Tanrısı Temirdin tukumu, Türk, zatı ot. (Yer Tanrısı Temirin tohumu Türk, zatı ateştir.)

Bunun gibi duygularda yaşayan ve yaşatılan Türkçülük günümüze kadar devam etmektedir. Türkçülüğün hazırlığı zamanındaki görünüşlerini tasvir etmeye vaktimiz yok. Ama Cengiz Ayitmetov ve onun gibi yazarların milli duygularını, Türkçülüğünüde hemen bildirmeliyiz. Bunlarla beraber, şair Dukanbay Doscan'ın Türkistan şiirindeki,

"Türkistan, tarihin seceresi

Türkistan, Zamanların kronolojisi."

diyen beyanatının önemini de hatırlamak gerekiyor.

Türkistandaki Siyasi Türkçülük, milletin hürriyetini kazanmak için harekettedir. Kültür Türkçülük ise milletin mevcudiyetin korumak için milli ruh, milli gaye, milli medeniyetini korumak için milli ruh, milli gaye, milli medeniyet yaratmak ve Türk kültürünü bütünlüğü himaye etmektedir. Dini-Türkçülük hakkında fikir bildiremedik. 16.-19.asırda ise Müslüman ümmetçiliği ile Türk milliyetçiliği birleştiler. Takriben 300 seneler devam eden, Ümmetçiliği Türkçülük üstündeki gelenekleri tarafından yaratılan gaflet, cehalet Türkistanı mazlum olmasına açılan yollardan birisi idi. Günümüzede Dini hareket ile milli hareket birleştiler. Bunun ile Türkistan ve Kültür Türkçülüğü aleyhinde olmamaktadır.

Sovyet Rusya ve Komünist Çin devletleri, Türkçülüğü ve onun ile İslamcılığı yok etmek için çabalar harcamaktalar. Türkistan Türk aydınları da, halk ile birleşerek, Türkçülüklerini onların hücumlarından korumak için çalışmaktalar. Bunun için çok misallar var. Sovyet Rusya devleti, mazmunu Sosyalist, şekli ise Milli denilen bir kültür yaratmak için faaliyet göstermektedir. Türkistanlı aydınlar ise, Şekli sosyalist; Mazmunu ile Milli Kültür yaratmak için harekettedir. Kaanatımca, Türkiye'deki Türkçülük Türk devletinin varlığını korumak, Türkçülük aleyhindeki dışarıdan giritilmekte bulunan türlü-türlü akımları durdurmak, Türk milliyetçiliği esasında Türkiye'yi geleceğin kuvvetli bir devlet halinde ve her bir dalga aleyhinde durabilmesine zemin hazırlamak gibi yolda gitmektedir. Türkistan'daki Türkçülük ise, evvelen yabancı devletlerin Türkçülük aleyhindeki, pan-Türkizm, Pan-İslamizmi siyasetinden kendisini korumak, millet varlığını saklamak, (din, örf-adetler, Dil, müzik, sanat, aile hayatı meselelerinde) ve bunlar ile beraber milli hürriyet yolunu aramak yolunda devam etmektedir. Türkistandaki Türkçülük ile Türkiye'deki Türkçülüğün yollarında ayrılık var. Acaba, serbest Türkçülük mazlum Türkçülüğün kendi himayesi altına alabilir mi. bugünkü Taşkent şehri: Sovyetler Birliğindeki Türk kavmları vekillerinin birbirleri ile temaslar merkezi rolünü oynamaktadır. Türkistan'da Pan-Türkizm ve Pan -İslamizim hayallerini taşıyan ne bir Türk aydını ve ne bir din adamı vardır. Türkistanlı aydınlar, Pan-İslamizm gayesine inanmıyorlar, çünkü İslam, bir Allah, bir Kurân-ı Kerim ve Peygamber ile bir bütündür. Böyle bir talimatta Pan denilen sözü de ilave etmeyi hazmedemiyorlar. Bütün islam halkları ile işbirliği yaratmak ise Pan-İslamcılık manasını veremez. Şunun gibi Türk-kültürü de bir bütündür. Ama onun çok miktardaki görünüşleri vardır. Onlar da, bir noktada birleşiyorlar. Bu ise, Türkçülük için temel olmaktadır. Türk Kültürünü mevcudiyetini ve onu yaşatmak hareketleri ise, Pan-Türkizm veya Turanızm manasını ifade edemezler. Ruslar ve Çinliler biliyorlarki, Türkistanda hiç bir zaman Pan-İslamizm Pan-Türkizm, Turanizm ciddi bir gaye derecesine götürülmemiştir. Türkçülüğün düşmanları ise Türklüğü ortadan kaldırmak için ne gerekli olsa, imkanları dairesinde, onu yapmışlar, Türklerde onların tedbirlerinden saklanma yollarını bulmuşlar.

Günümüzde de Fitratın 1919'da yazan bir şiirinde,

"Tanrım! ey Türk Tanrısı, Ey Müslüman Allahı! Türklük ve Müslümanlığın nime (ne) yazuğı (günahı) bar (var) edi ki, onlar böyle kara günlere uçradı (uğradı)? sualı mevcuttur. Türkistandaki Türkçülük böyle sualın cevabını aramaktadır.

Dr. Baymirza Hayit